

Stavební hmoty

Přednáška 3

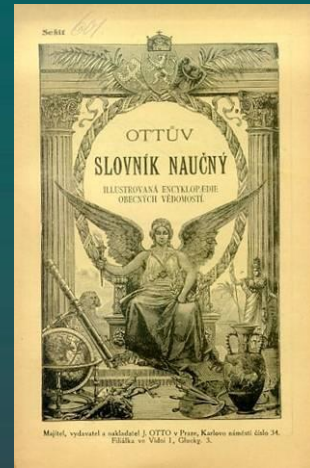
Mechanické vlastnosti

= skupenství, při kterém jsou částice látky vázány ve svých „pevných“ polohách, kolem kterých kmitají

„ Pevné jsou ty hmoty, které reagují velmi mohutně proti silám působícím změnu objemu i tvaru.“

Ottova encyklopedie

Pevné látky

Vlastnosti pevných látek

- tělesa z pevných látek drží svůj **tvar**, ke změně tohoto tvaru je třeba na těleso působit **silou**
- tělesa z pevných látek mají svůj **objem**
- elektrický proud ve vodivých pevných látkách je veden elektrony, popřípadě ionty
- teplo se v pevných látkách nemůže šířit prouděním

Mechanické vlastnosti

- popisují, jak materiál vzdoruje účinkům mechanického namáhání

Mechanické vlastnosti

- **Přetvárné – deformační** (před porušením materiálu)
  - deformace
- **Pevnostní (při porušování)**
  - pevnost tlaková, tahová, smyková.....

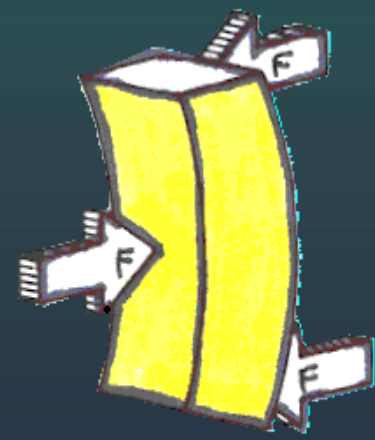
Zatížení

tlak

tah

ohyb

torze

smyk

Síla x napětí

- zatížení silou způsobuje napětí v materiálu

Síla $F \neq$ napětí σ

[kN] $\neq$ [MPa]

Isaac Newton

$\neq$

Blaise Pascal

Napětí v tlaku

- zatěžovací síla F působí na plochu S a vyvolá tlakové napětí σ

$$\sigma = \frac{F}{S}$$

$$S = 0,005 \times 0,005 = 0,000025 \text{ m}^2$$

Jednotky napětí

- základní :

$$Pa = \frac{N}{m^2}$$

- používané:

$$MPa = \frac{N}{mm^2}$$

Pevnost

- mezní schopnost materiálu vzorovat silovým účinkům zatížení
- napětí, do kterého vzorek zůstává celkem

Ještě před dosažením této hodnoty však ve vzorku mohou probíhat tvarové změny a to vratné i nevratné

Pevnost

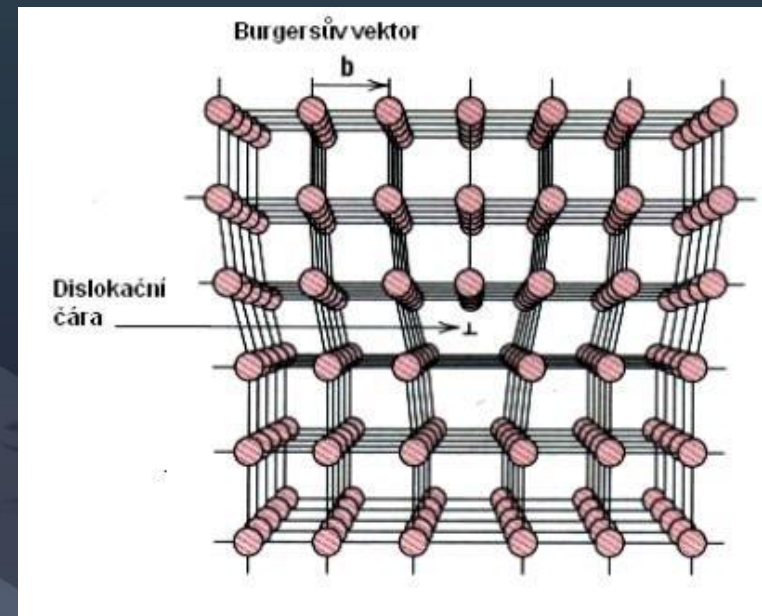
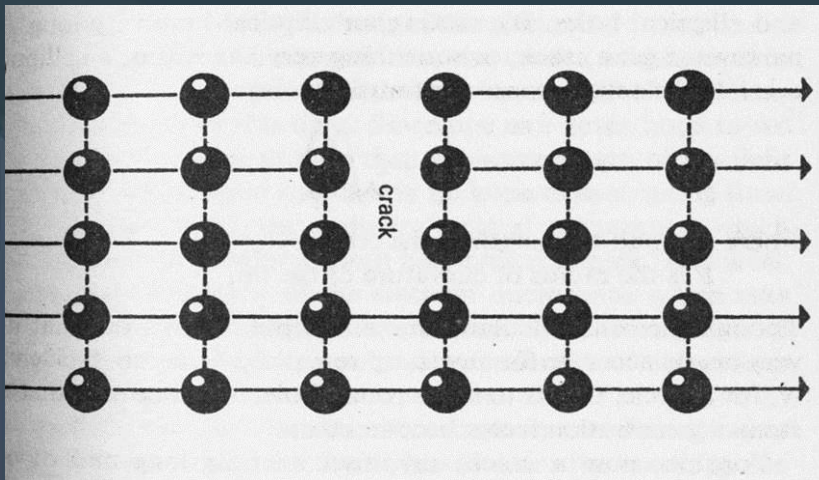
Podle způsobu získání:

- **Teoretická** (strukturní) – získána ze struktury jako suma vazebných sil
- **Technická** – přímo získaná měřením
- **Zaručená** (výpočtová) – získaná statistickým ošetřením technické pevnosti

Teoretická pevnost

- Počet vazeb mezi atomy
  - poruchy v krystalové mřížce → skutečné hodnoty pevností jsou cca 1000 x menší

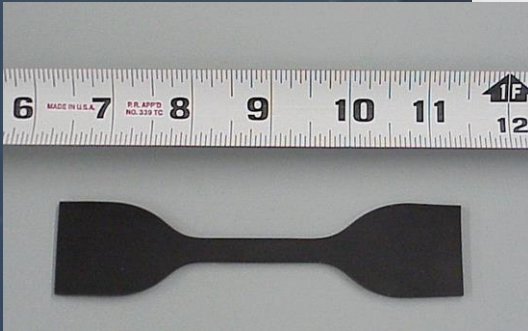
Technická pevnost

- Stanovena ze změřené hodnoty únosnosti zkušebního tělesa
  - materiál musí být homogenní (popř. staticky homogenní)
  - zkušební tělesa ve vhodném tvaru (pevnost válcová, krychelná...)

Zkušební tělesa

- opracováním části zkoušeného materiálu
  - vyříznutí, vybroušení, vyvrtání
- přímo vyrobené do požadovaného tvaru
  - krychle, válce, trámce
- celé výrobky
  - cihla, tvárnice

Zaručená pevnost

- zaručuje na základě teorie pravděpodobnosti určitou míru spolehlivosti daného materiálu pomocí

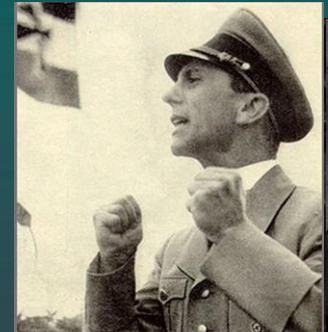
matematické statistiky

Statistika

Dr. Josef Goebbels
Reich Minister of Propaganda

„The only statistics you can trust are those you falsified yourself.“

připisováno *Winstonu Churchillovi*

„Věř jen těm statistikám, které jsi zfalšoval sám.“

Statistika - pojmy

- **Jev** - souhrn skutečností popisující určitý stav nebo děj (např. porušení tělesa)
- **Náhodná veličina** - jistý jev je způsobován veličinou, jejíž hodnotu nelze předem určit (např. napětí při porušení)
- **Základní soubor** – soubor vyšetřovaných náhodných veličin, všichni nositelé daného jevu
- **Náhodný výběr** - soubor, který reprezentuje celý základní soubor

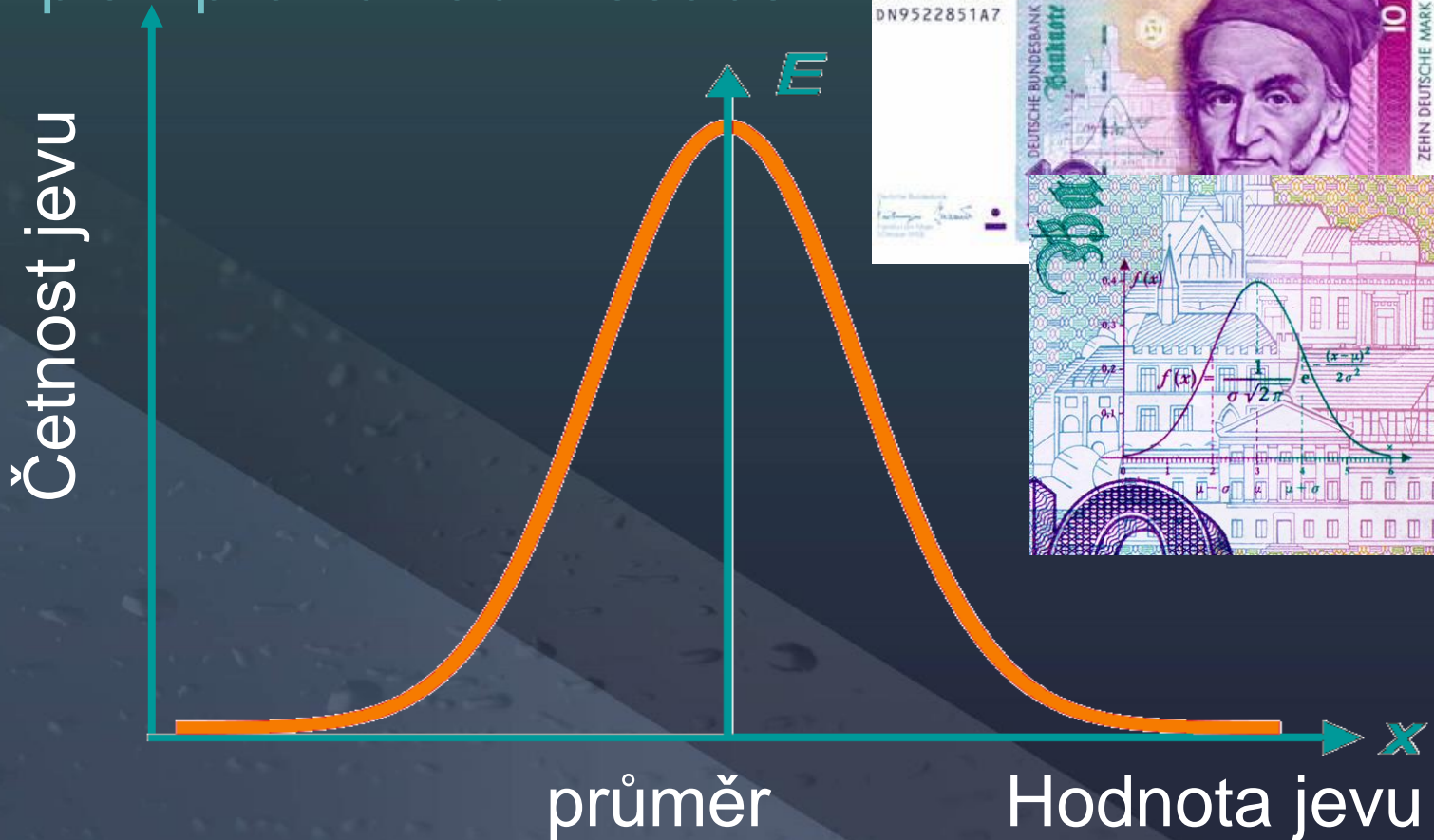
Statistické vyhodnocení pevnosti

- Zkouší se určité množství – **náhodný výběr**
- Výsledky z náhodného výběru se dají s určitou zárukou uplatnit na celou výrobu → **zaručená pevnost**
- Běžný základní soubor má **normální rozdělení** podle Gaussovy křivky
  - závislost počtu prvků na hodnotě vyšetřované veličiny

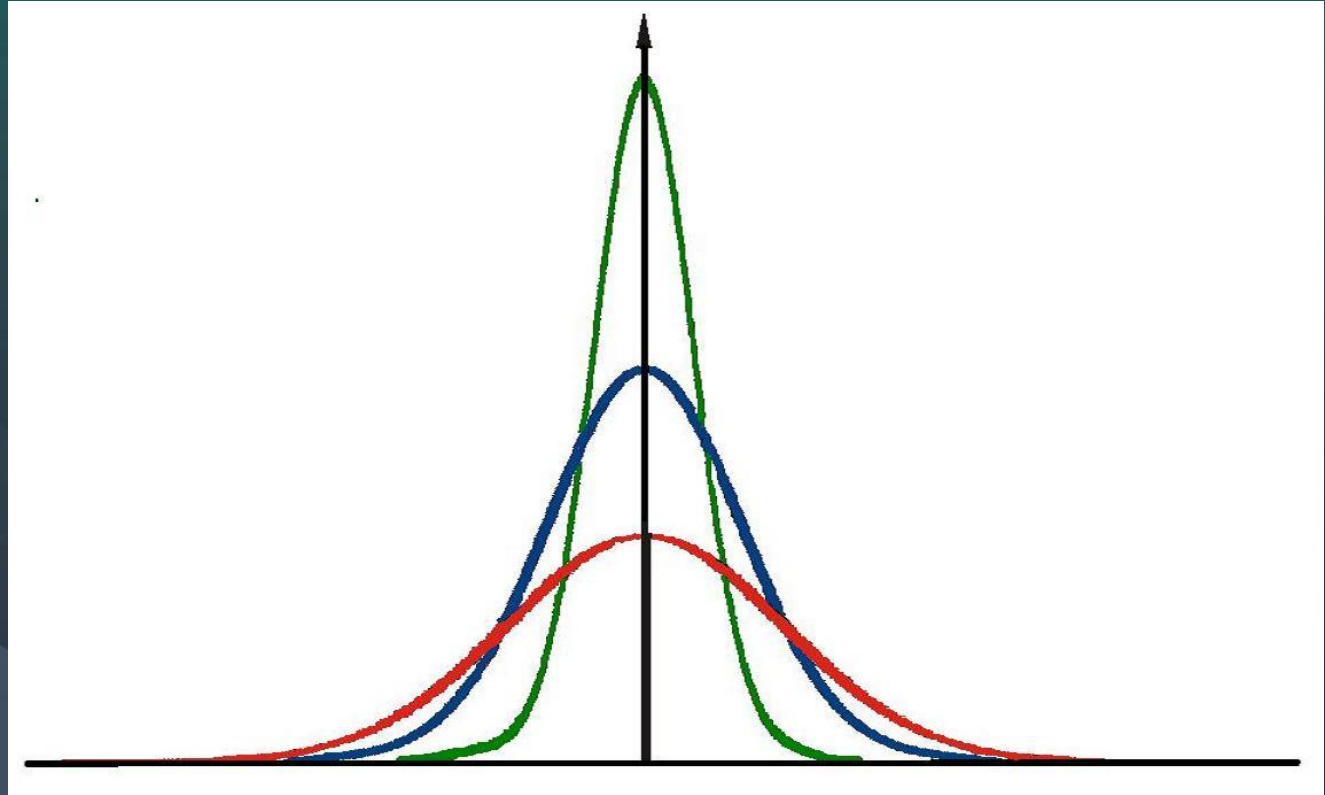
Gaussova křivka

- ke stanovení pravděpodobnosti výskytu
- křivka hustoty pravděpodobnosti
- platí pro základní soubor

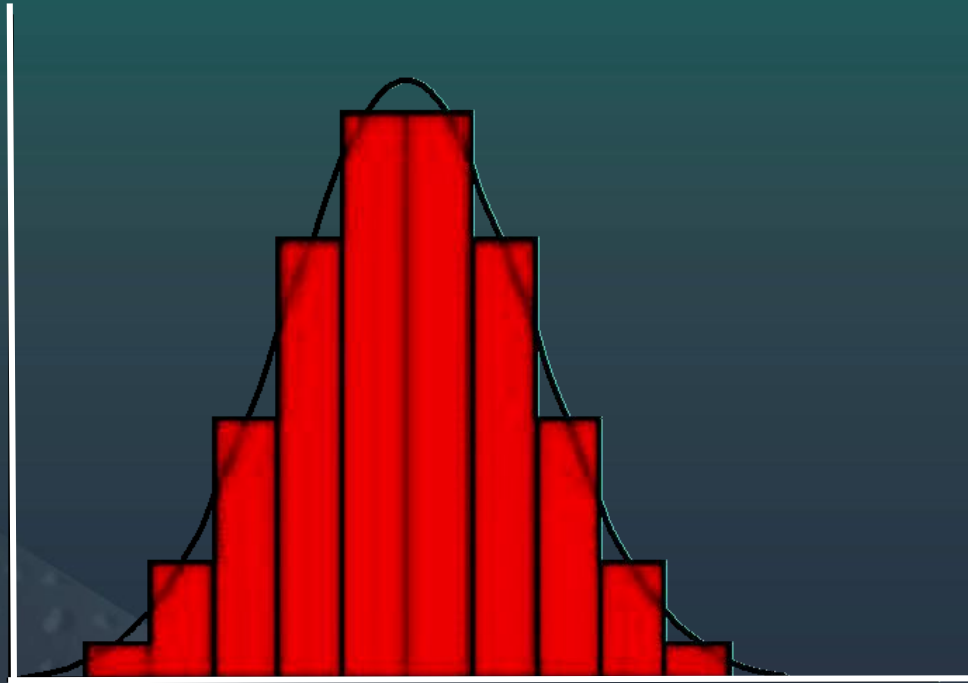
Tvary Gaussovy křivky

- čím užší a vyšší je Gaussova křivka, tím statisticky homogennější je soubor

Náhodný výběr

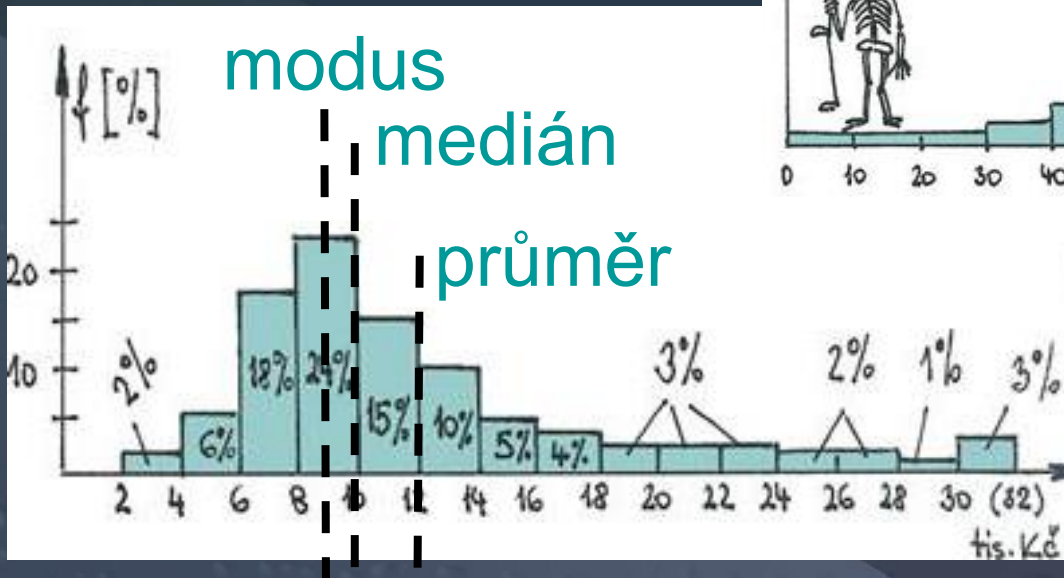
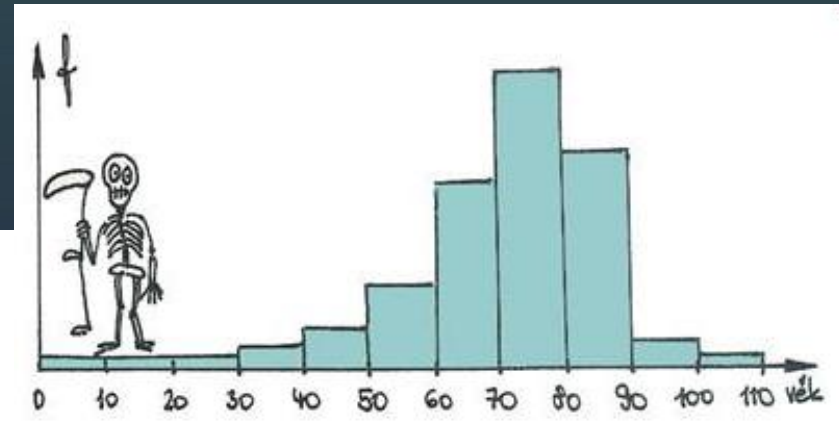
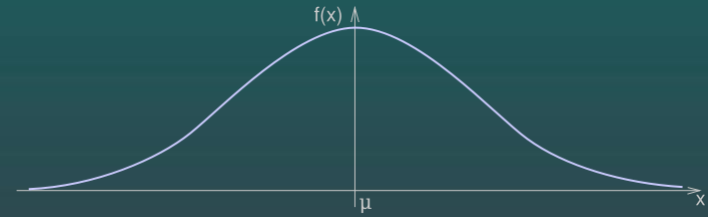

- čím početnější je náhodný výběr, tím více se histogram blíží Gaussově křivce

Normální a jiná rozdělení

- normální rozdělení
- nesymetrické rozdělení

Statistické veličiny

Soubory veličin:

4, 8, 6

2, 5, 11

- **Průměr**

$$\bar{x} = 6$$

$$\bar{x} = 6$$

Odchyly

-2, +2, 0

-4, -1, +5

Součet odchylek

0

0

Mocniny odchylek

4, 4, 0

16, 1, 25

Součet mocnin

8

42

- **Rozptyl**

2,67

14

- **Směrodatná odchylna**

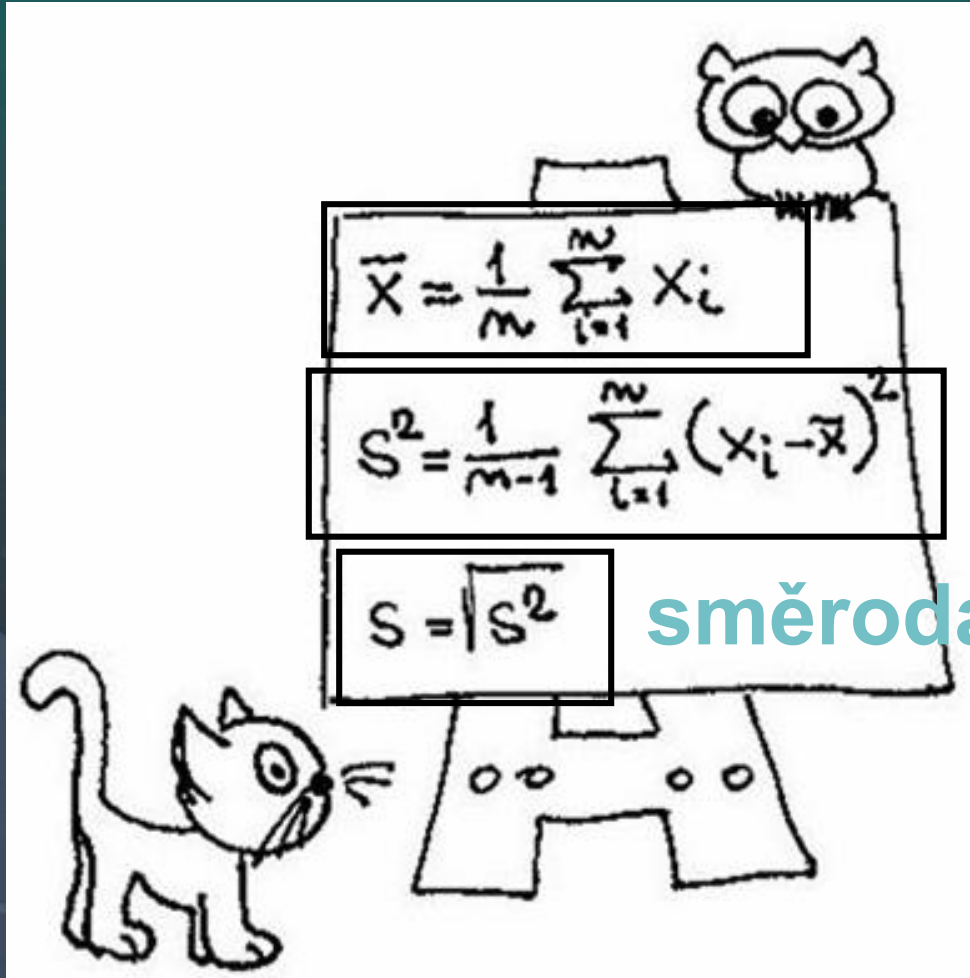
1,63

3,74

Statistické veličiny

průměr

rozptyl

směrodatná odchylka

s = kvadratický průměr odchylek hodnot znaku od jejich aritmetického průměru.

Směrodatná odchylka s

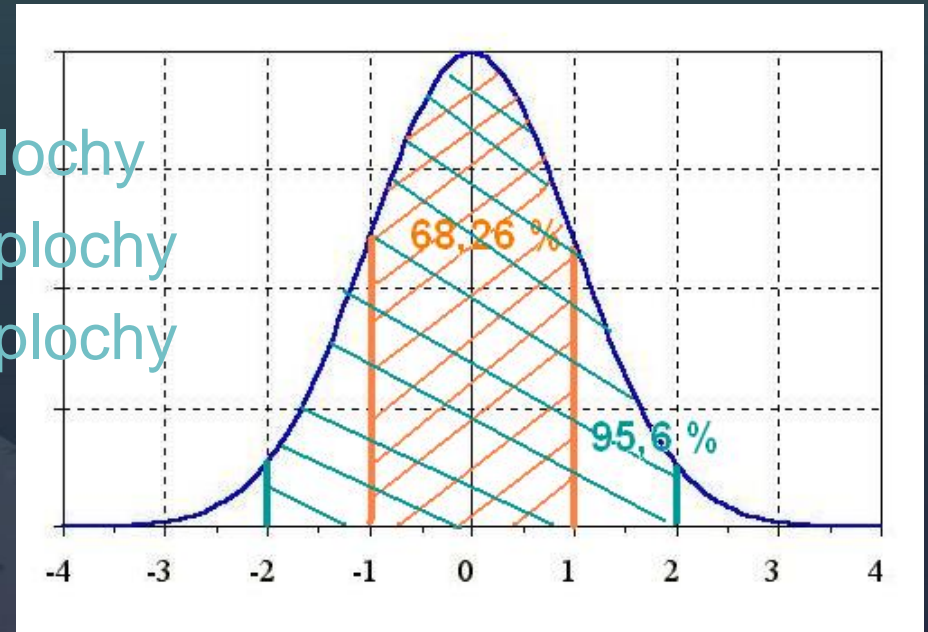
- míra statistického rozptylu
- ukazuje, jak moc se od sebe navzájem liší jednotlivé hodnoty v souboru zkoumaných čísel.
- je-li směrodatná odchylka malá, jsou si prvky souboru většinou navzájem podobné
- velká směrodatná odchylka signalizuje velké vzájemné odlišnosti.

Gaussova křivka

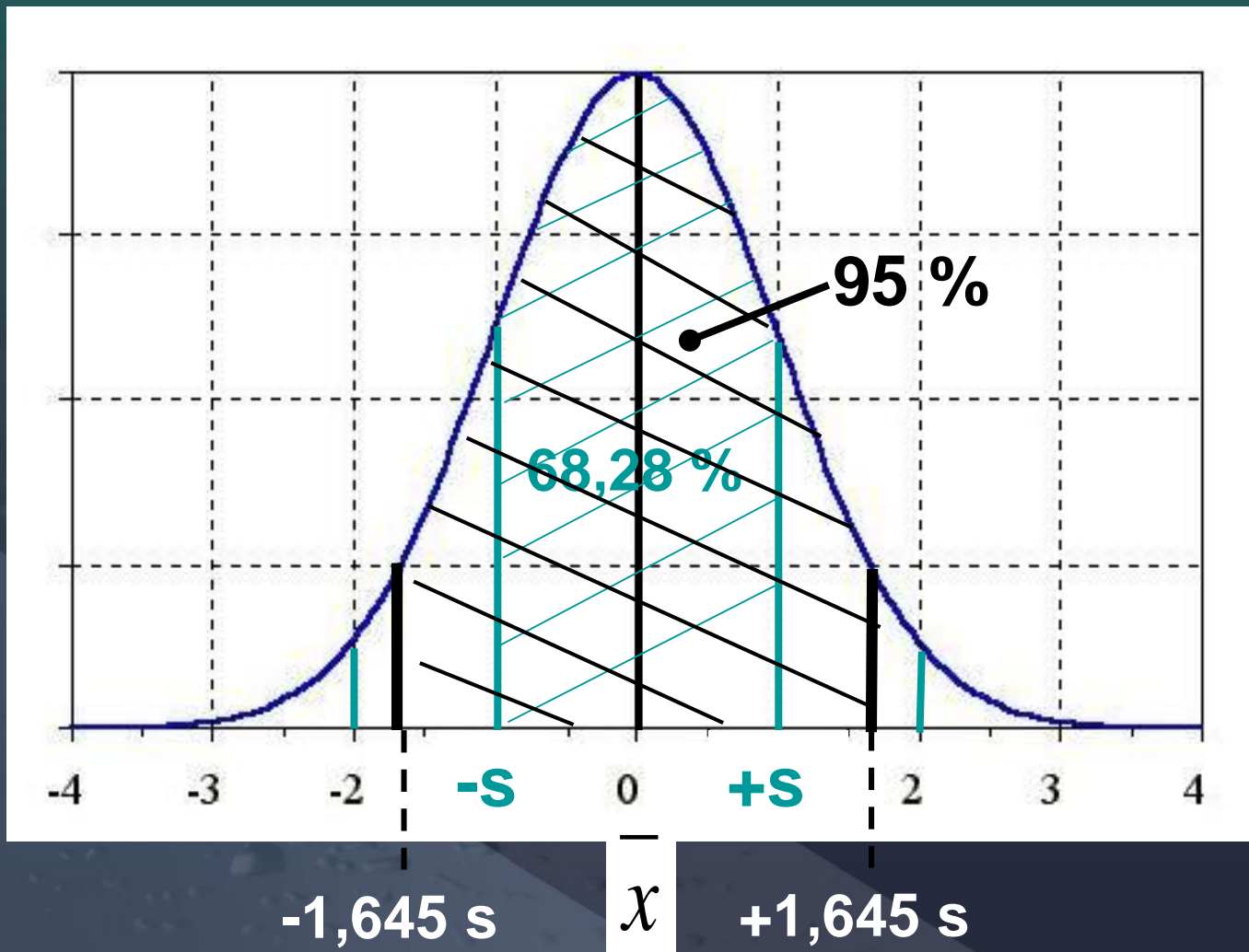
- na obě strany od maxima leží stejné části plochy

- $+s$ až $-s$: 68,26 % plochy
- $+2s$ až $-2s$: 95,6 % plochy
- $+3s$ až $-3s$: 99,7 % plochy

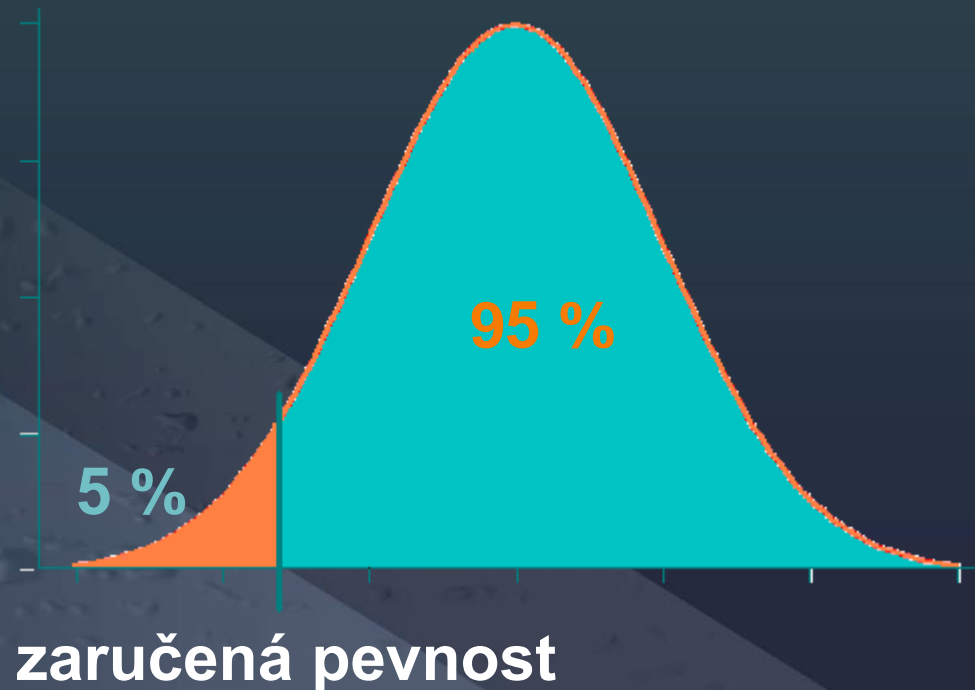
Zaručená pevnost

Zaručená pevnost

- Taková hodnota pevnosti, při které je statistická záruka, že 95 % výrobků z celé výroby bude mít stejnou nebo vyšší hodnotu pevnosti

**Katedra materiálového inženýrství
a chemie**

Stavební fakulta ČVUT v Praze

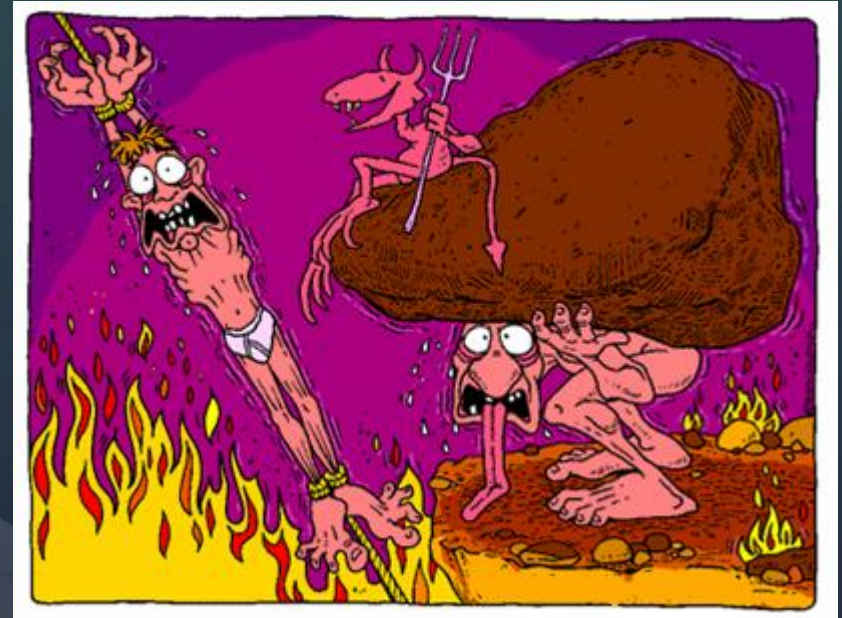

Stavební hmoty

Pevnost podle druhu namáhání

- v tlaku
- v tahu
- v ohybu
- v kroucení
- ve smyku

Pevnost v tlaku

$$R_c = \frac{F_{\max}}{A} \quad [\text{MPa}]$$

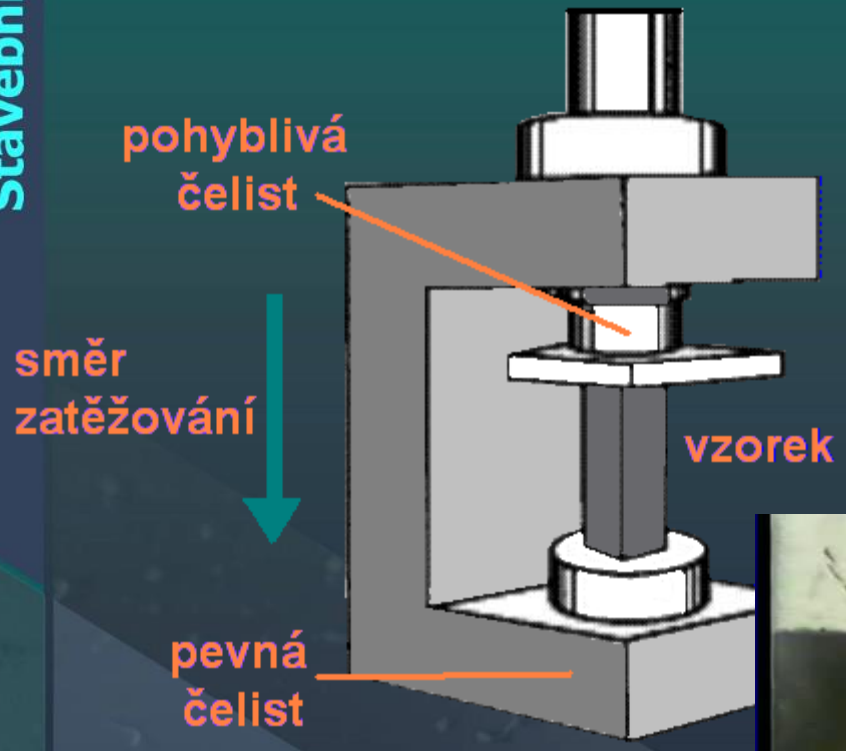
$F_{\max}$ .... maximální síla při porušení [N]

A ..... tlačná plocha [mm²]

Pevnost v tlaku - zkoušení

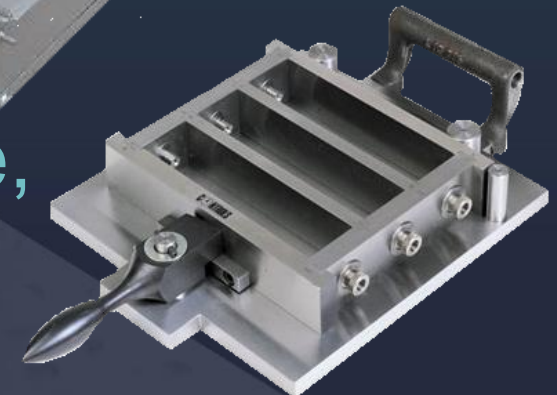
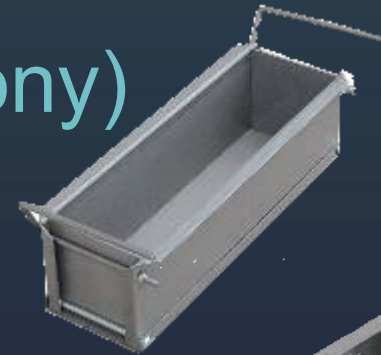

Zkušební vzorky pro pevnost v tlaku

Geometricky pravidelné:

- krychle (beton)
- válce (beton, lehké betony)
- trámce (lehké betony)
- zlomky trámečků (cement)
- celý výrobek (tvárnice, cihla)

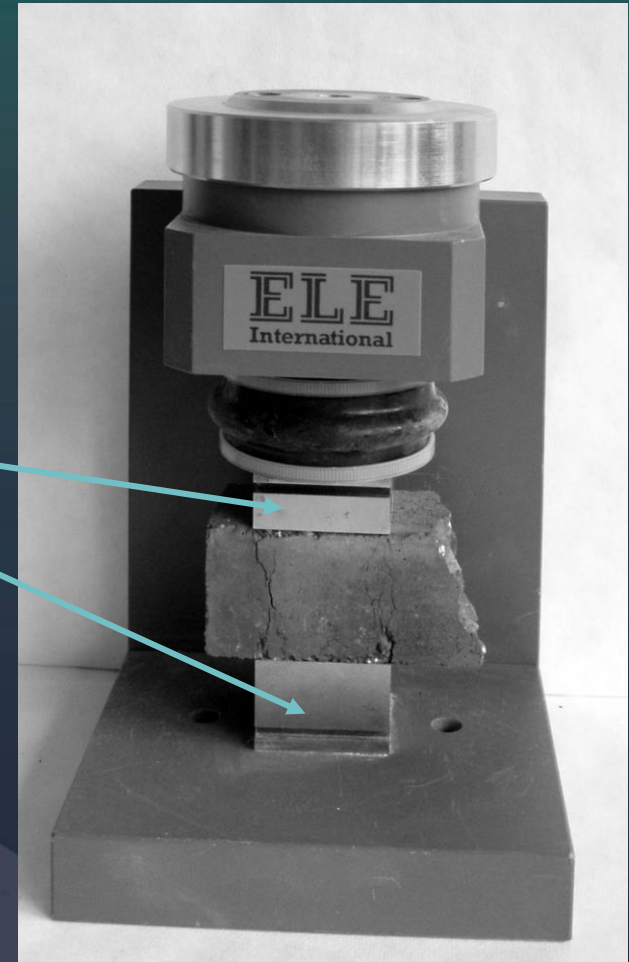

Zkušební vzorky pro pevnost v tlaku

- pro nepravidelné tvary zkušebních těles

- příložky

- tlačená plocha A dána plochou příložek

Pevnost v tlaku

- **pevnost krychelná > pevnost válcová** (hranolová)
  - u vyšších těles se snižuje vliv tření mezi tlačnými plochami a vzorkem

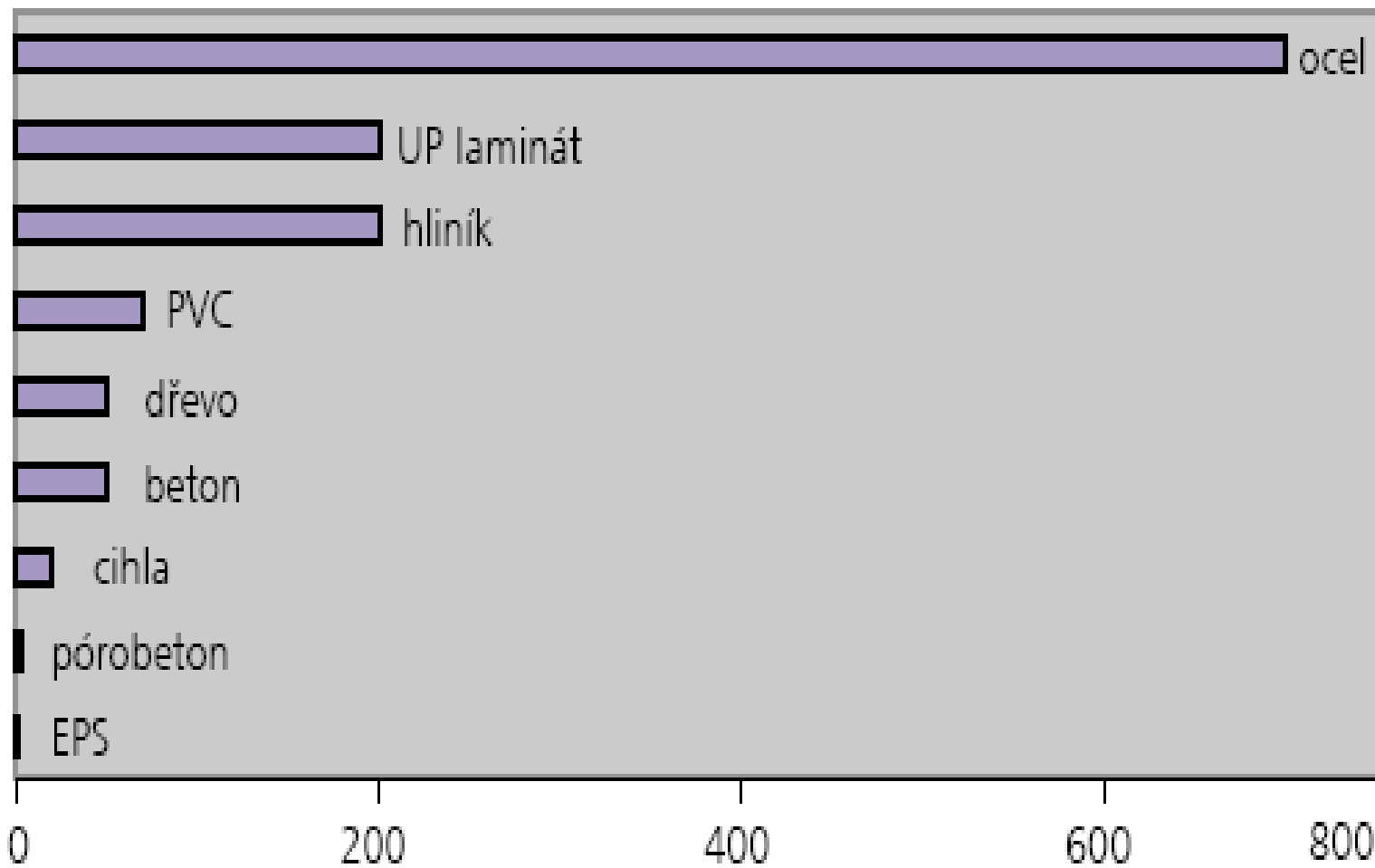
Beton C 25/30

pevnost válcová

pevnost krychelná

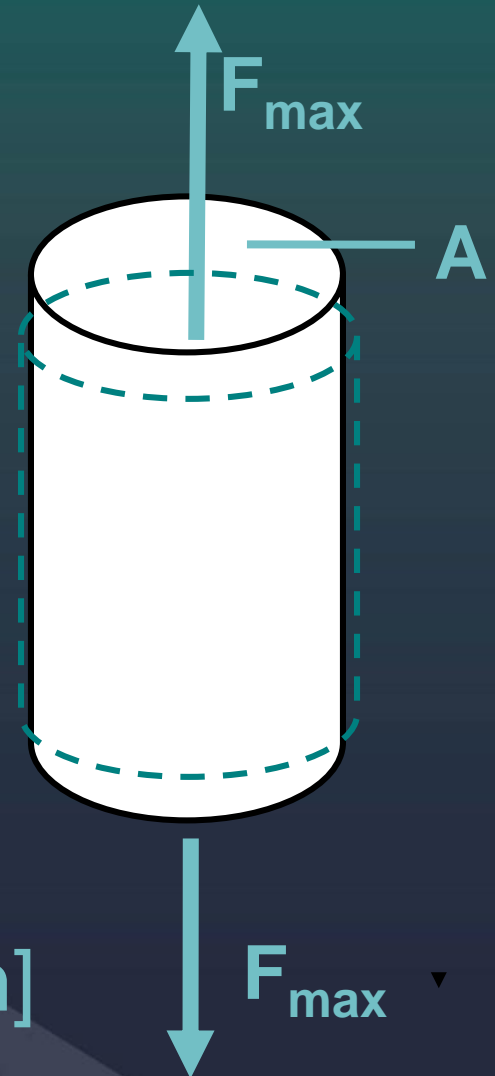
Pevnost v tlaku vybraných látek

Pevnost v tahu

$$R_t = \frac{F_{\max}}{A} \quad [\text{MPa}]$$

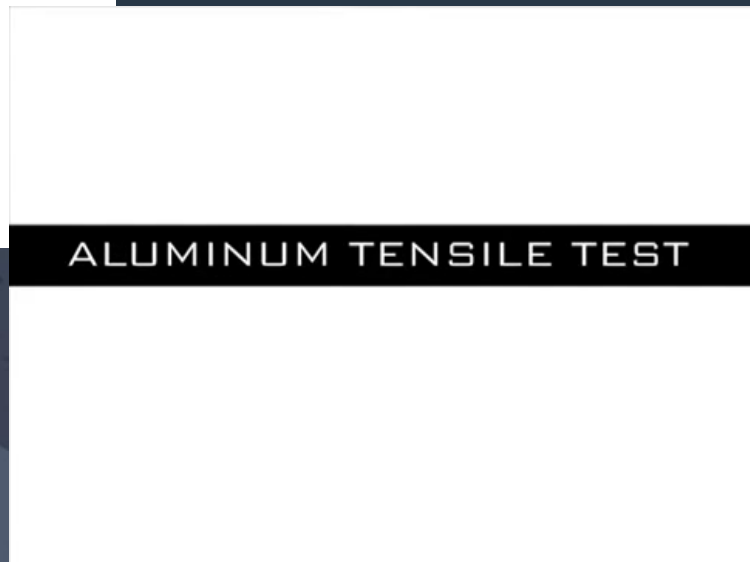
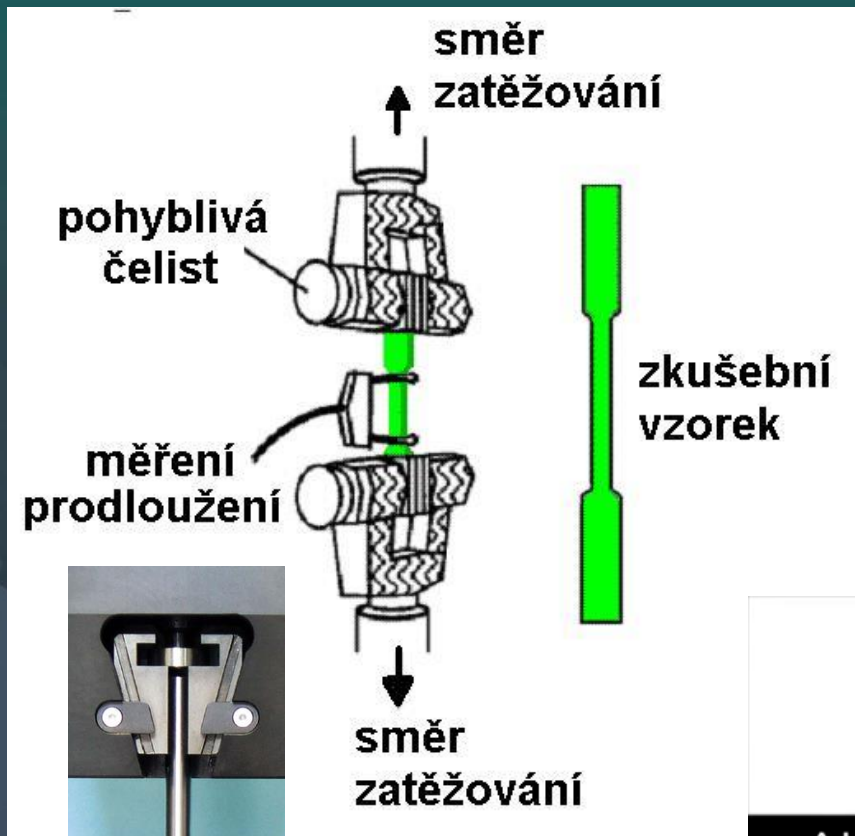

$F_{\max}$ .... maximální síla
při porušení [N]

A ..... tažená plocha
[mm²]

Pevnost v tahu - zkoušení

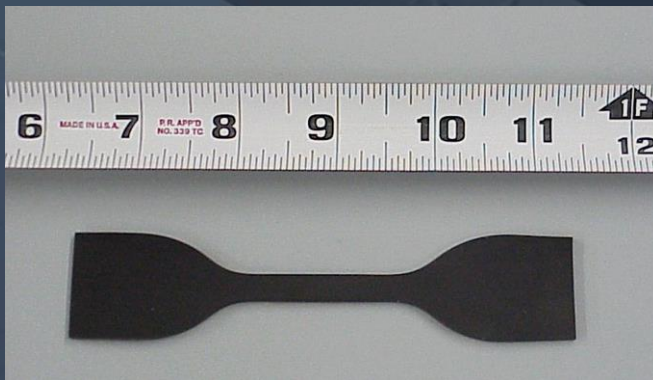

ALUMINUM TENSILE TEST

Zkušební vzorky pro pevnost v tahu

- tyče nebo velmi štíhlé hranoly
- speciální ukončení pro úchyt do čelistí

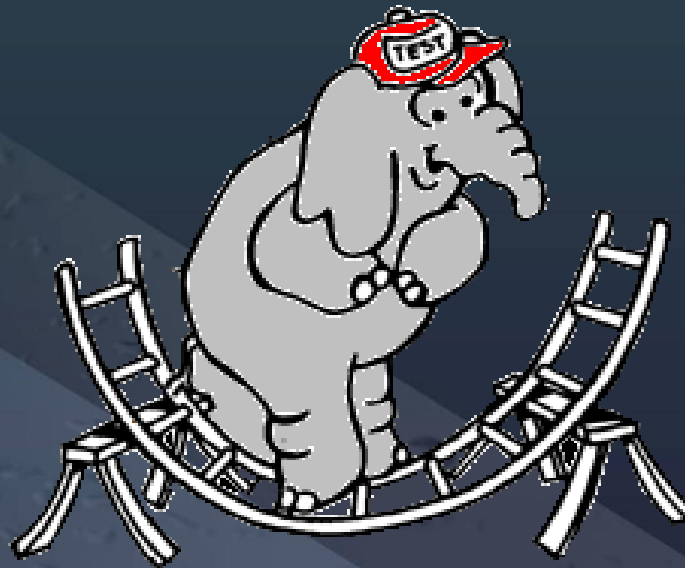

Pevnost v tahu za ohybu

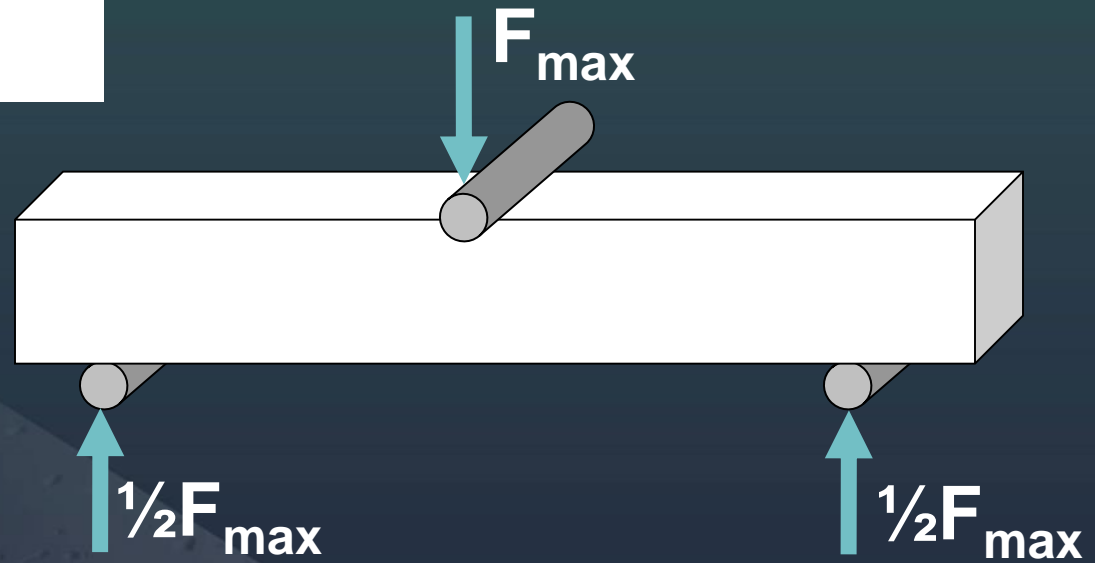
- materiály s výrazně vyšší pevností v tlaku než tahu
- porušení v místě největšího ohybového momentu

Pevnost v tahu za ohybu

$$R_y = \frac{M_{\max}}{W}$$

$M_{\max}$ .. maximální ohybový moment

W ... průřezový modul

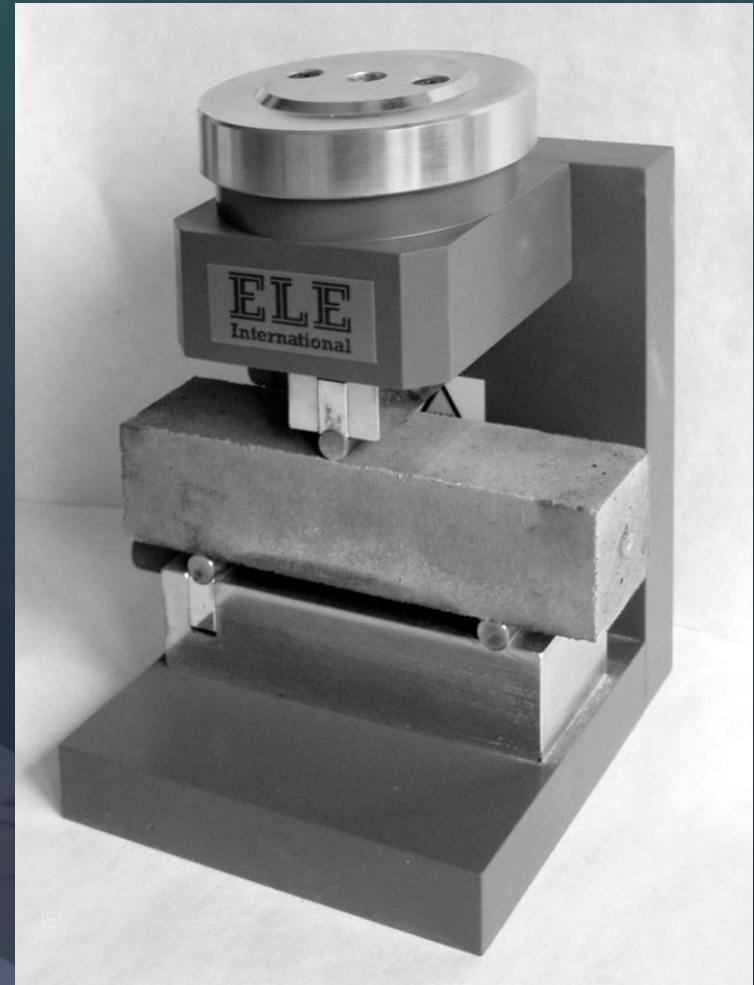

Pevnost v tahu za ohybu

- Ohybový moment M podle druhu zkoušky (třibodová, čtyřbodová)

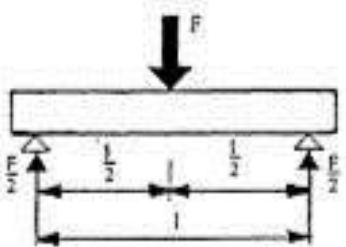
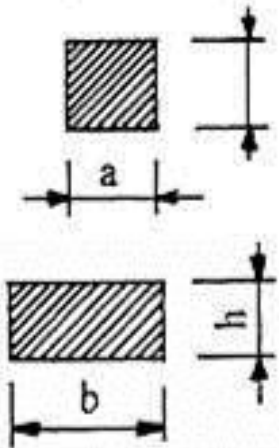
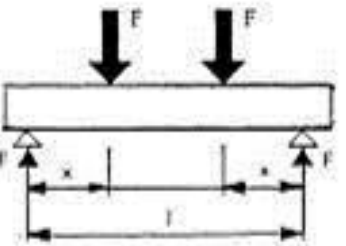
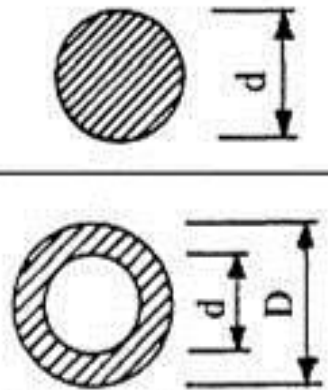

- Průřezový modul W podle příčného průřezu a rozměrů tělesa

Výpočet M a W

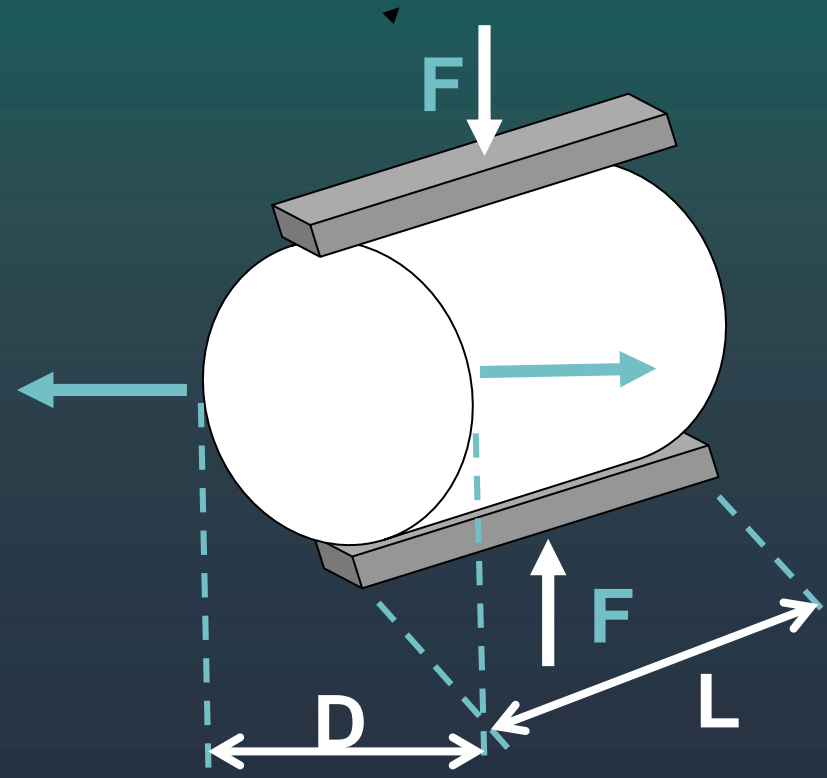
Schéma zatížení	Ohybový moment	Tvar průřezu [mm]	Průřezový modul [mm ²]
	$M = \frac{1}{4} F \times l$		$W = \frac{1}{6} a^3$ $W = \frac{1}{6} b h^2$
	$M = F \times l$		$W = \frac{\pi}{32} d^3 = 0,1d^3$ $W = \frac{\pi(D^4 - d^4)}{32D}$

Pevnost v příčném tahu

- křehké materiály

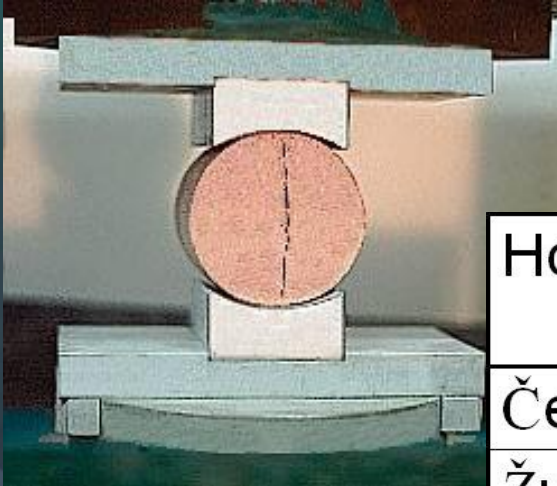
$$R_t = \frac{2F_{\max}}{\pi \cdot D \cdot l}$$

Brazil test

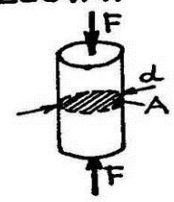
- pevnost kamene v příčném tahu

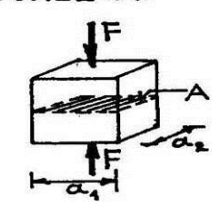

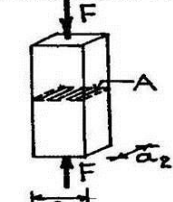
Hornina	Pevnost v tlaku	Pevnost v tahu
Čedič	250 - 350	8
Žula	80 - 280	3 - 8
Vápenec	40 - 200	1 - 6
Pískovec	40 - 180	1.5 - 3
Břidlice kryst.	60 - 200	2.5
Mramor	80 - 150	3 - 9
Kvarcit	300 - 500	3 - 5

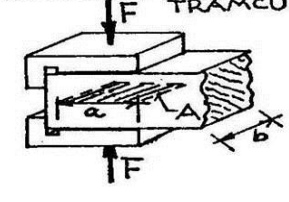
STANOVENÍ PEVNOSTI

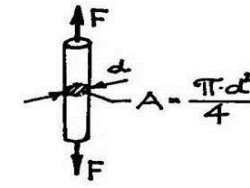
V TLAKU:

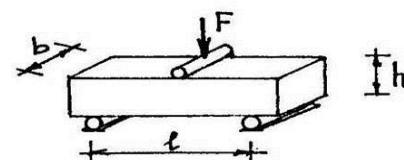
VÁLCOVÁ: $R_c = \frac{F_{max}}{A}$ $A = \frac{\pi d^2}{4}$

KRYCHELNĚ: $A = a_1 \cdot a_2$

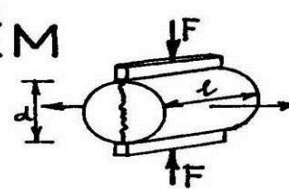
HRANOLOVÁ: $A = a_1 \cdot a_2$

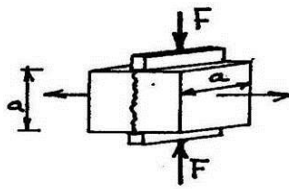
NA ZLOMCÍCH TRÁMCŮ: $A = a \cdot b$

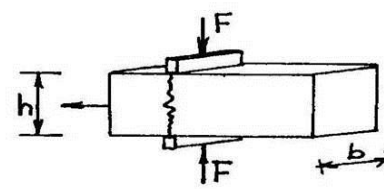
V TAHU: $R_t = \frac{F_{max}}{A}$ $A = \frac{\pi d^2}{4}$

V OHYBU: $R_f = \frac{3 \cdot F_{max} \cdot l}{2 \cdot b \cdot h^2}$

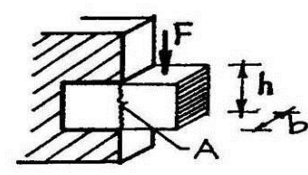
V PŘÍČNÉM TAHU:

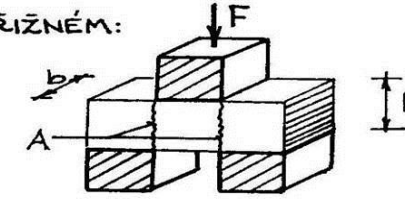
  $R_t = \frac{2 \cdot F_{max}}{\pi \cdot d \cdot l}$

  $R_t = \frac{2 \cdot F_{max}}{\pi \cdot a^2}$

  $R_t = \frac{2 \cdot F_{max}}{\pi \cdot b \cdot h}$

VE SMYKU:

JEDNOSTŘIŽNÉM: $R_s = \frac{F_{max}}{A}$

DVOUSTŘIŽNÉM: $A = b \cdot h$ $R_s = \frac{F_{max}}{2A}$

**Katedra materiálového inženýrství
a chemie**

Stavební fakulta ČVUT v Praze

Stavební hmoty

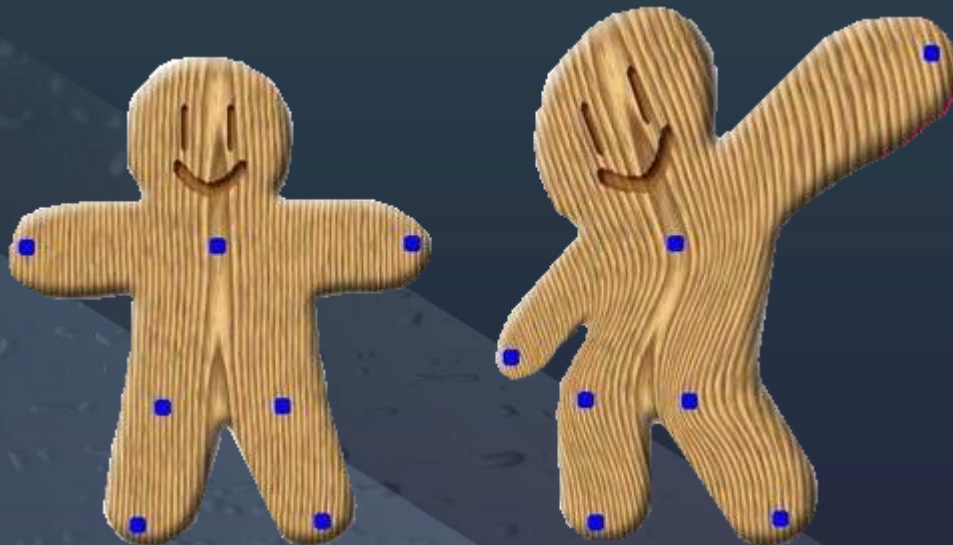
Přetvárné vlastnosti

Přetvárné vlastnosti

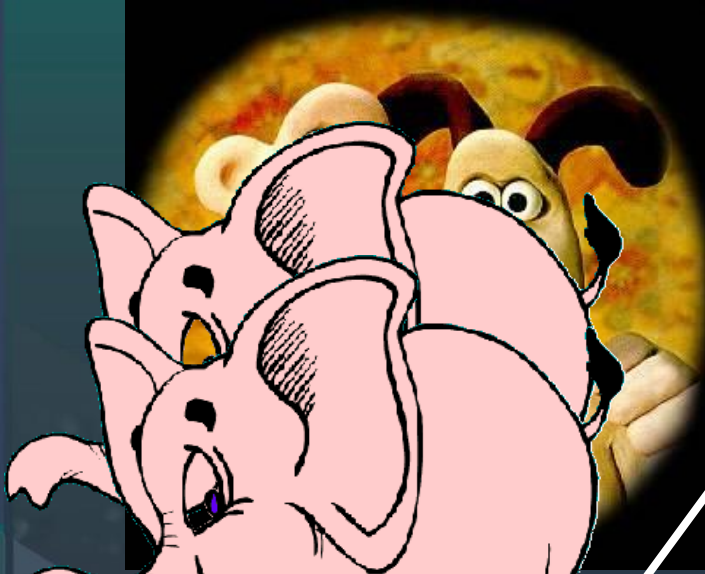
= deformační vlastnosti

- popisují chování materiálu, zachovávajícího si svoji celistvost (tj. ještě před porušením)

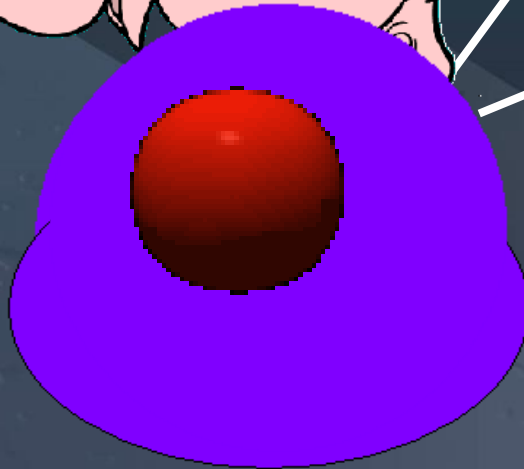

Deformace

Deformace trvalá
-plastická

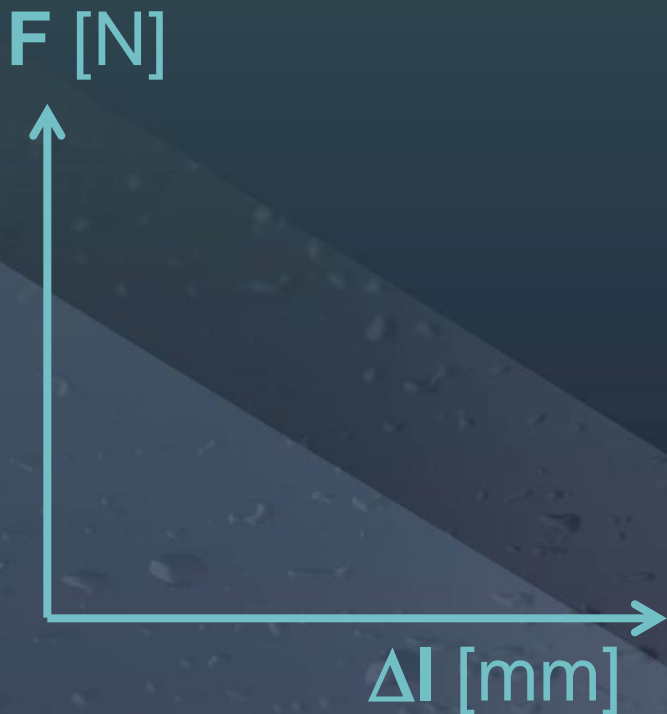
Deformace pružná
- elastická

Pracovní diagram

Závislost deformace Δl na síle F

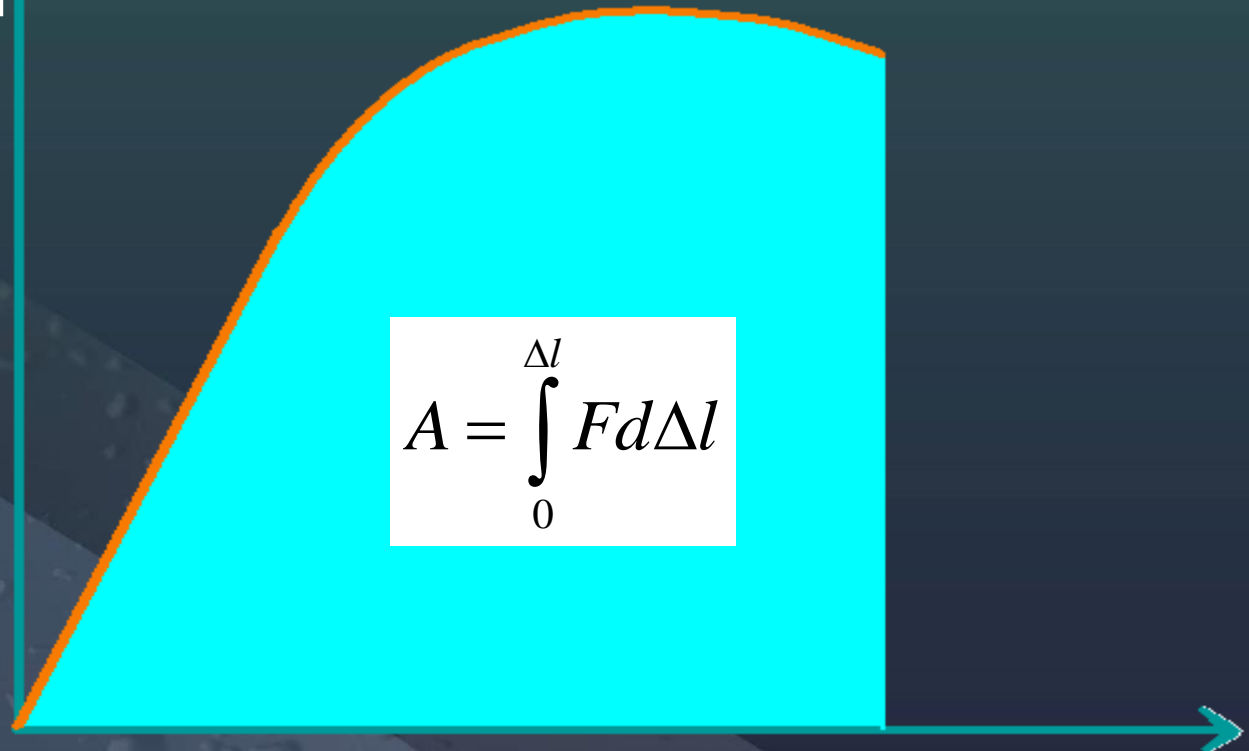

- Deformační chování
- Mez kluzu
- Mez pevnosti
- Houževnatost
- Modul pružnosti
- Modul přetvárnosti

Pracovní diagram

Síla F
[kN]

Deformace Δl [mm]

Deformační diagram

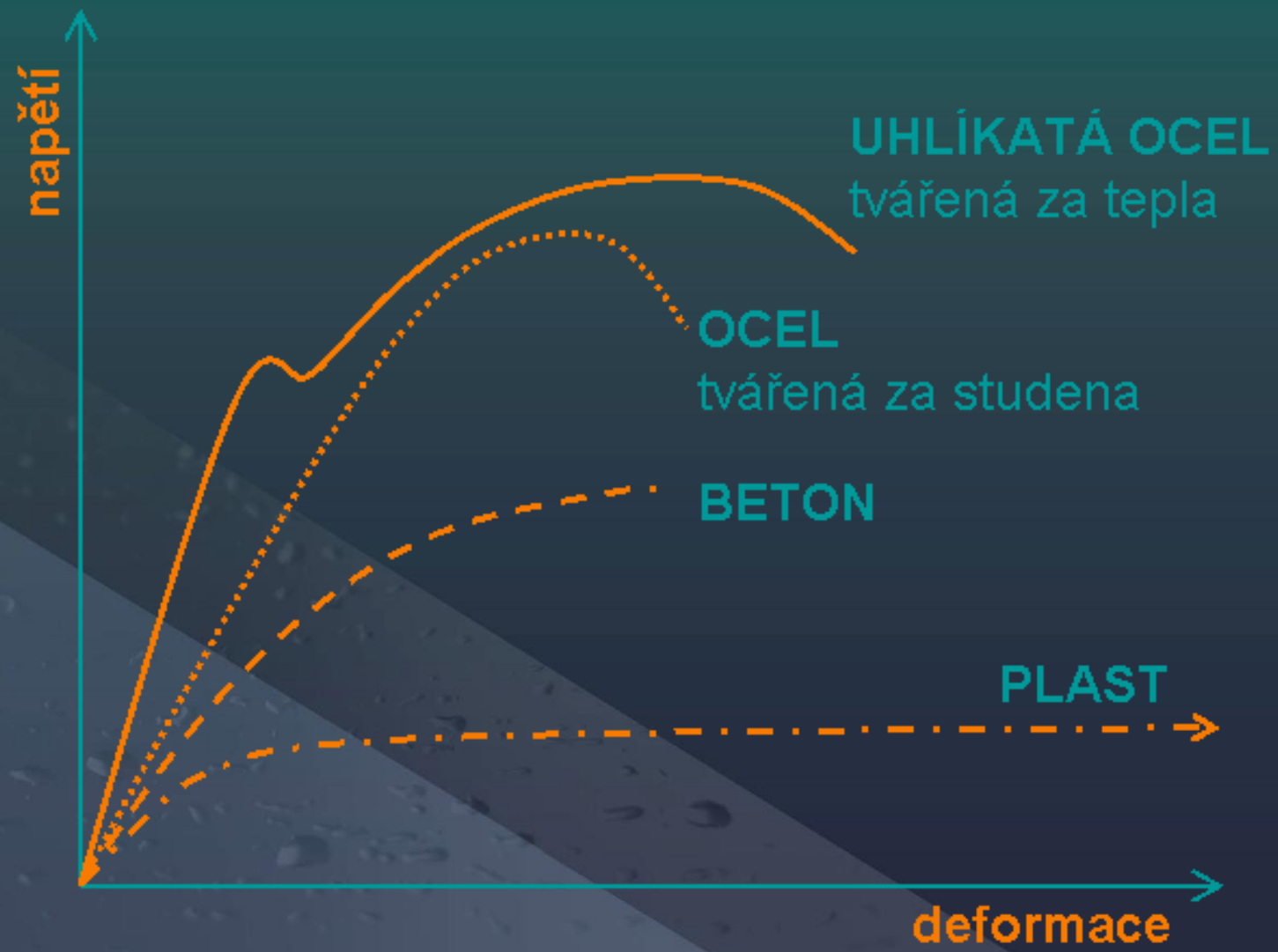

Deformační diagram různých látek

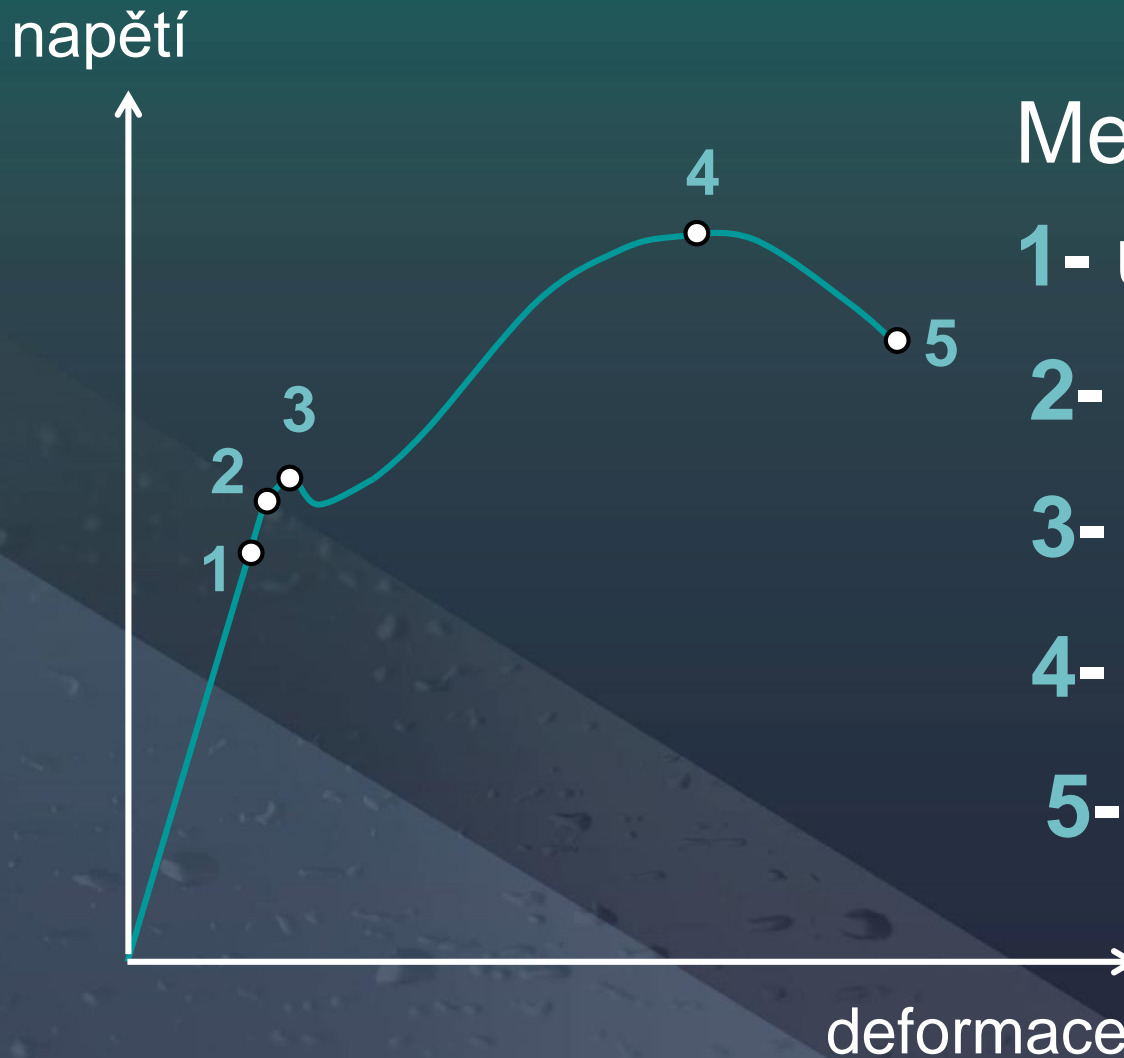
Deformační diagramy

Meze deformačního diagramu

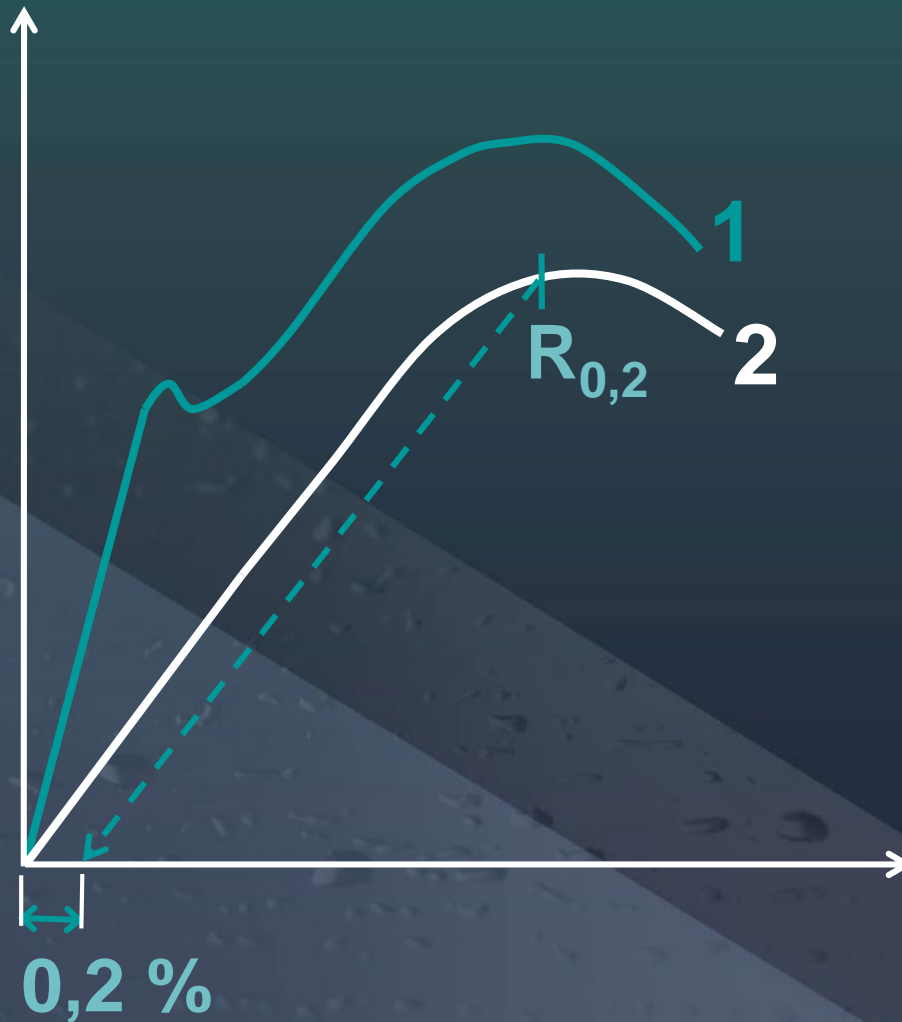

Mez:

- 1- úměrnosti
- 2- pružnosti
- 3- kluzu - tečení
- 4- pevnosti
- 5- porušení

Deformační křivka s mezí kluzu (1) a bez meze kluzu (2)

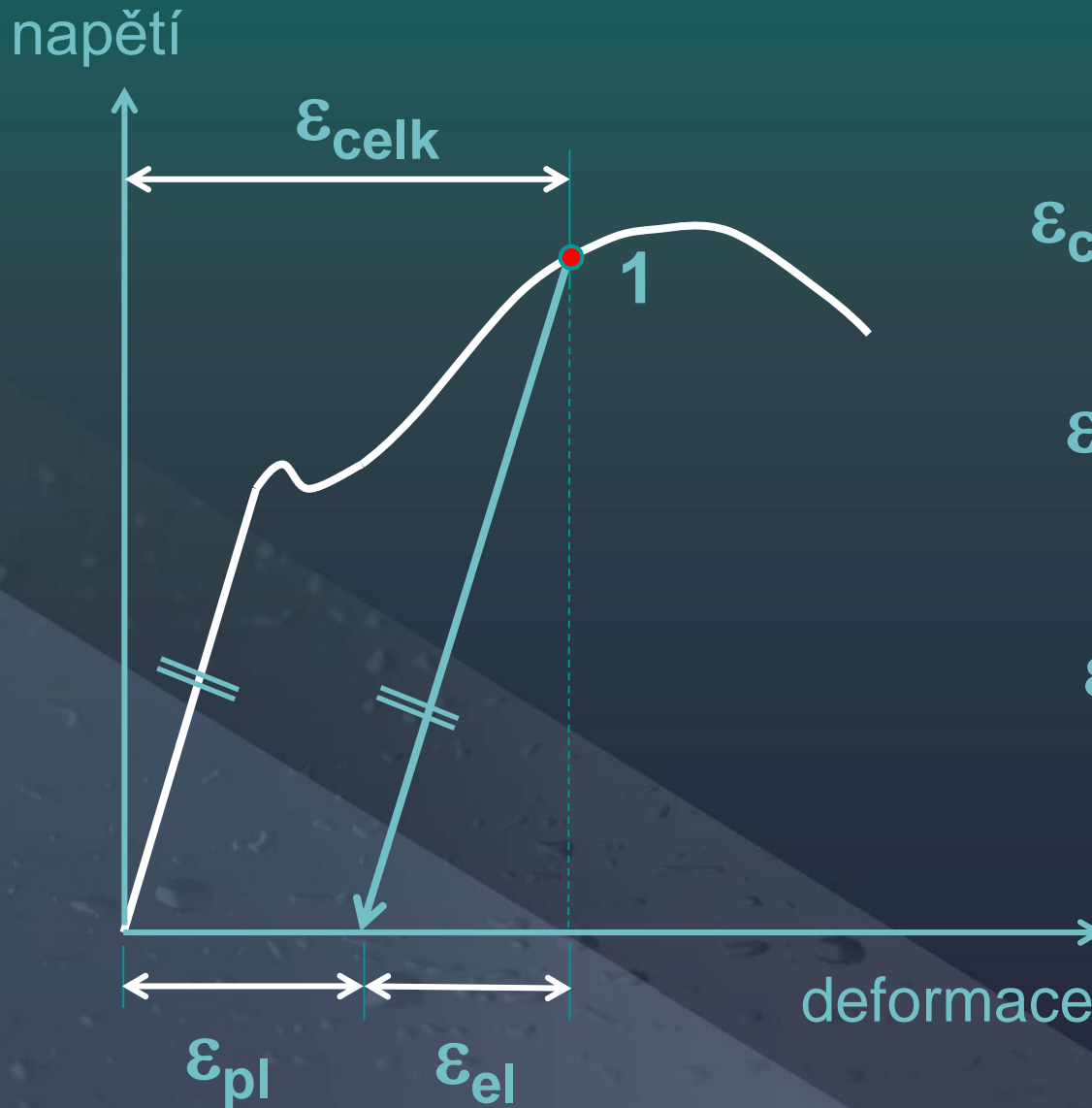
1 - ocel válcovaná
za tepla

2 - ocel tvářená
zastudena

$R_{0,2}$ - smluvní
mez kluzu

Celková deformace

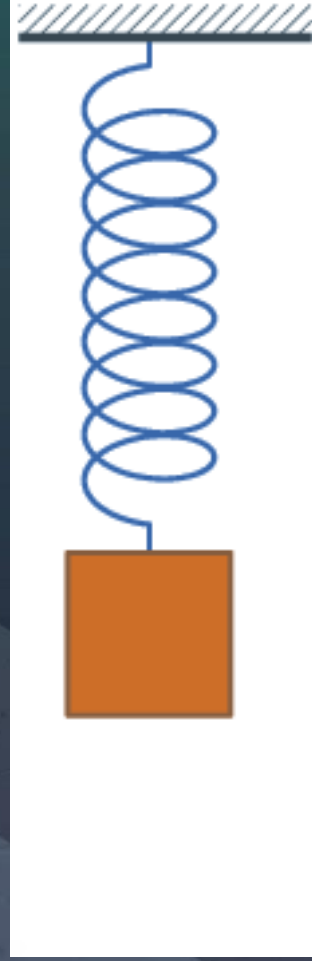
ϵ_{celk} - celková deformace

ϵ_{el} - elastická (pružná) def.

ϵ_{pl} - plastická (trvalá) def.

Modul pružnosti

Pro pružné chování materiálů platí Hookeův zákon :

$$\sigma = E \cdot \varepsilon$$

Robert Hooke
(1635-1703)

ε ... poměrné přetvoření materiálu

σ ... napětí [MPa]

E ... modul pružnosti [MPa]

Modul pružnosti

- namáhání tlakem
nebo tahem:

$$E = \frac{\sigma}{\varepsilon_{el}}$$

- namáhání smykem:

$$G = \frac{\tau}{\gamma}$$

Platí pouze pro lineární část
pracovního diagramu!

Modul přetvárnosti

- pro materiály pružně tvárné (s plastickými i elastickými deformacemi)

$$E = \frac{\sigma}{\varepsilon_{\text{celková}}}$$

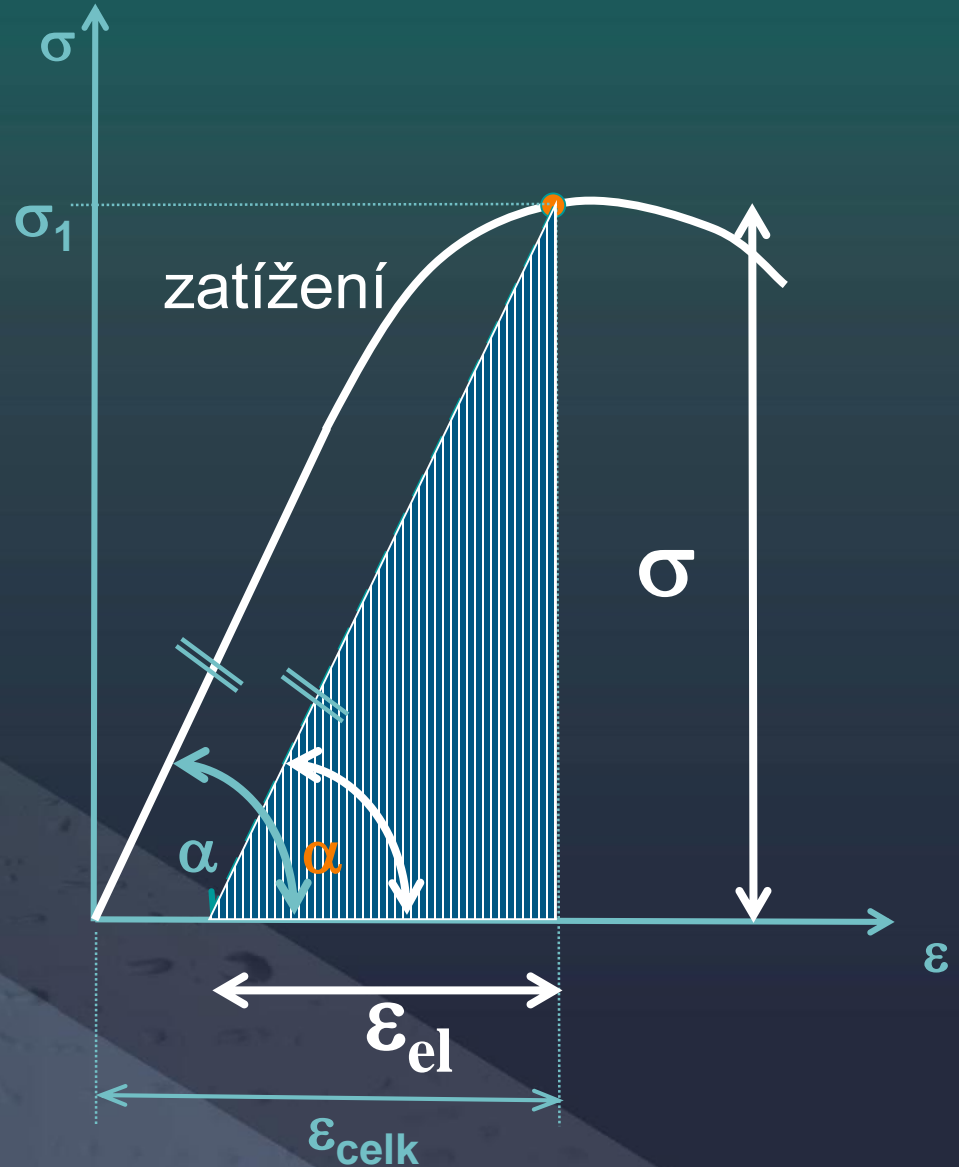
- při tlakovém namáhání: **modul stlačitelnosti**

Grafické vyjádření modulu pružnosti

$$E = \frac{\sigma}{\varepsilon_{el}}$$

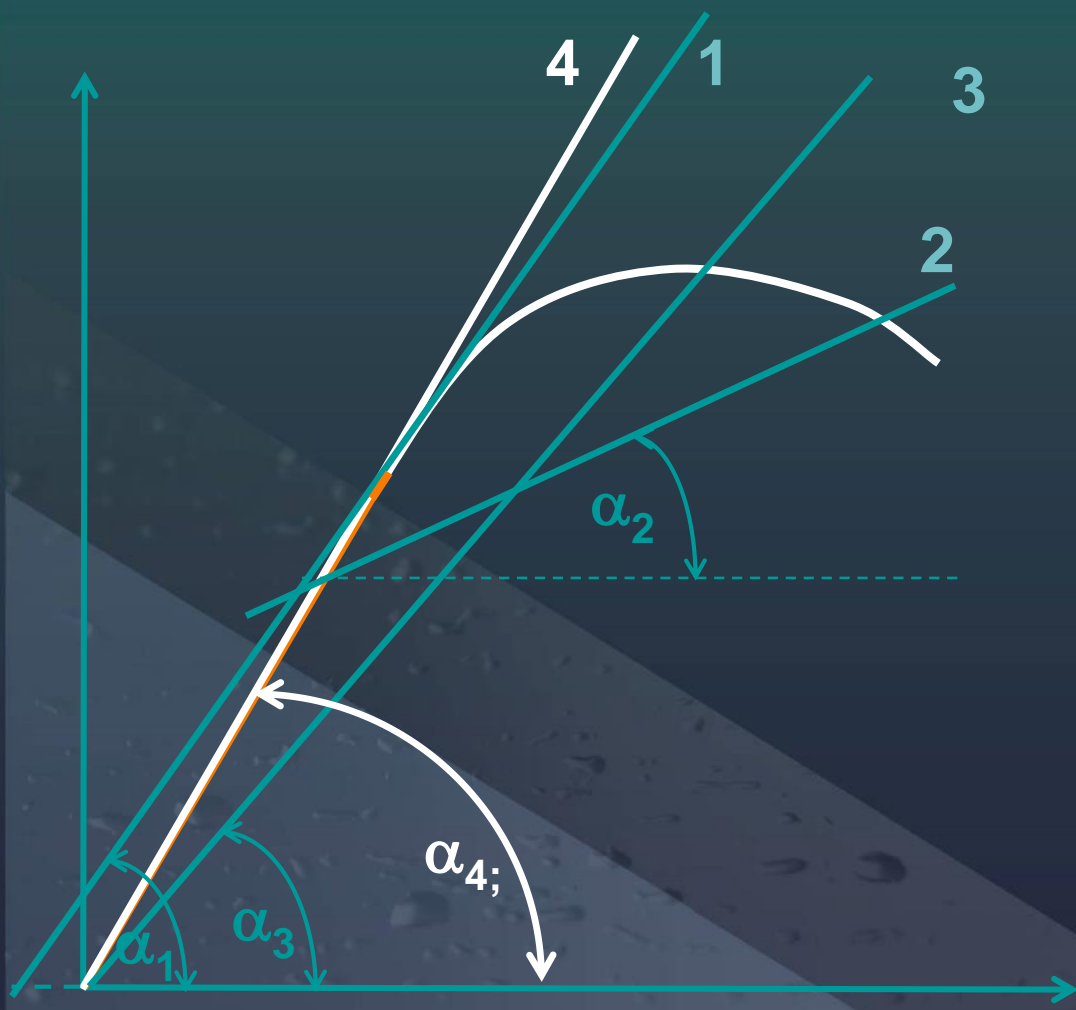
$$E = \operatorname{tg} \alpha$$

Druhy modulů

- 1. tečnový
- 2. sečnový
- 3. počáteční sečnový
- 4. počáteční tečnový

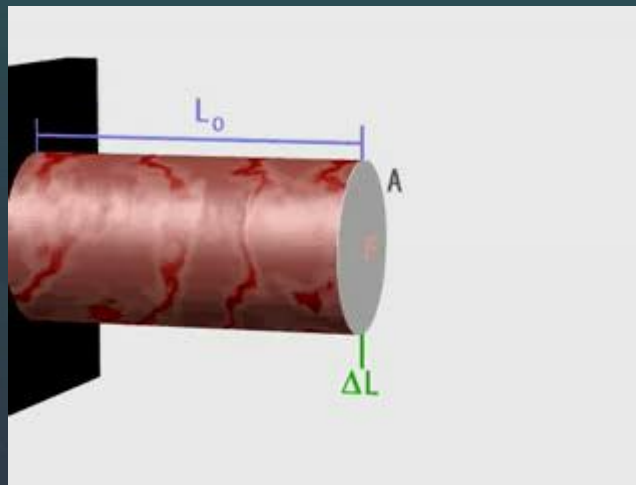
Hodnoty modulu pružnosti

- **Lineárně pružné materiály:** hodnota je konstantní
- **Nelineární materiály:** hodnota se mění
  - průměrná hodnota z více měření pro více napětí
  - **pracovní modul** pružnosti

Měření modulu pružnosti

- Statický modul pružnosti:

$$E = \frac{\sigma}{\varepsilon_{el}}$$

- **Napětí** σ – výpočet podle způsobu zatížení
(např. v tlaku $\sigma = F/A$
v ohybu $\sigma = M / W$)

Měření modulu pružnosti

- poměrná deformace ε

$$\varepsilon = \frac{\Delta l}{l}$$

Δl .... skutečná deformace [mm]

l ..... původní rozměr [mm]

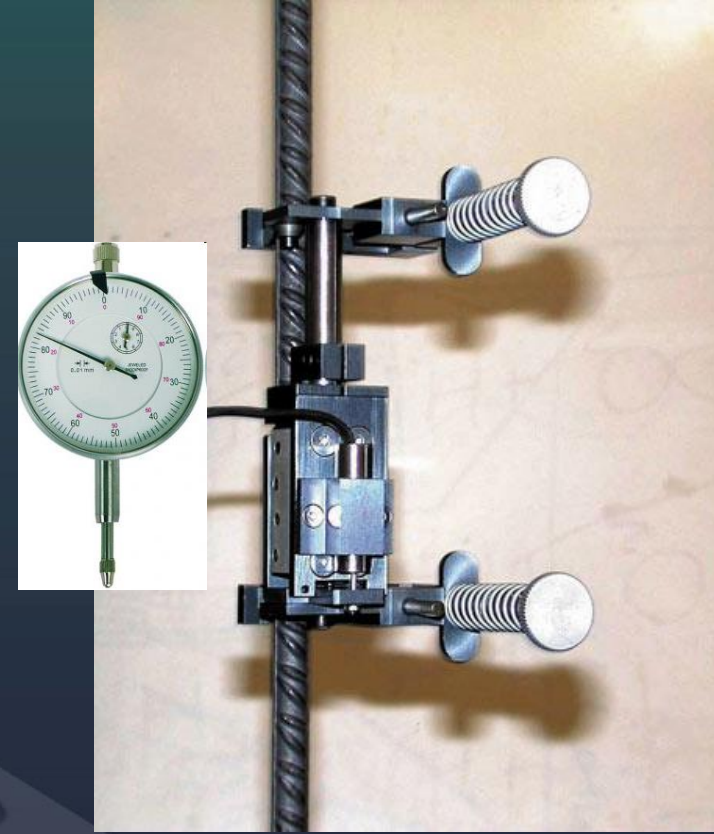

Měření deformací Δl

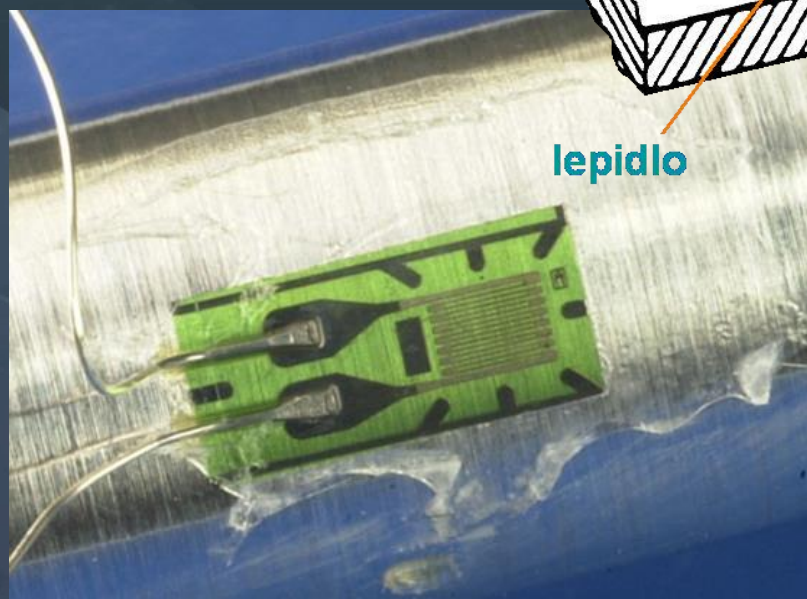
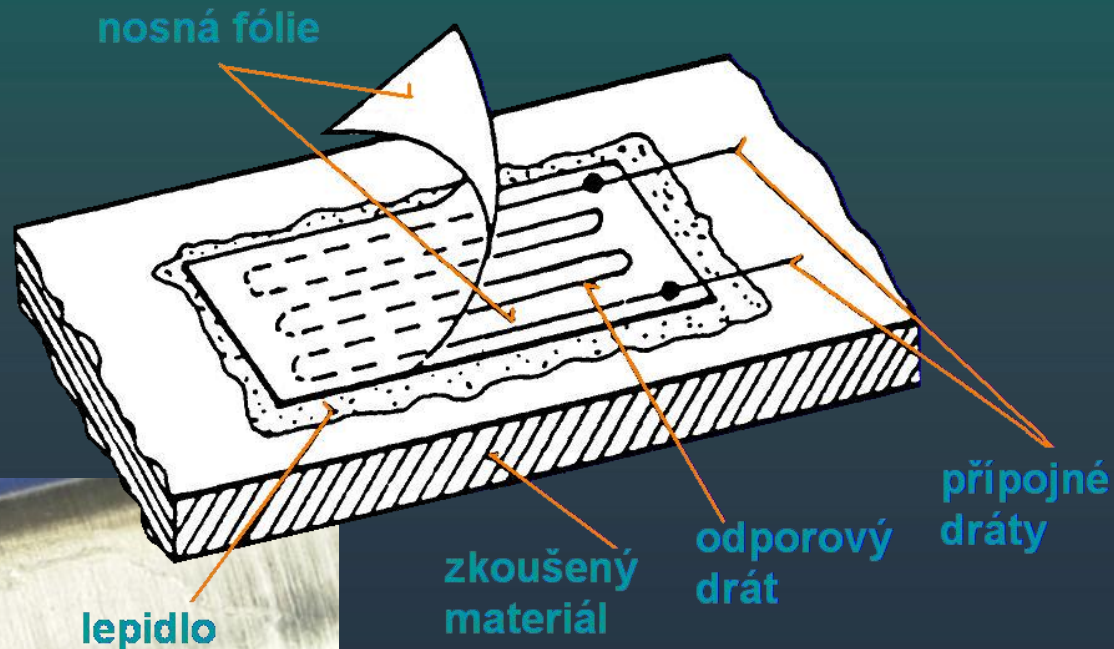
- Deformace Δl se měří pomocí **tenzometrů**
- **Tenzometr** = měřidlo přetvoření v malé oblasti zatěžovaného tělesa, lze na něm odečítat velmi malé délkové změny.
  - mechanické
  - optické
  - elektrické odporové

Mechanický tenzometr

Elektrický odporový tenzometr

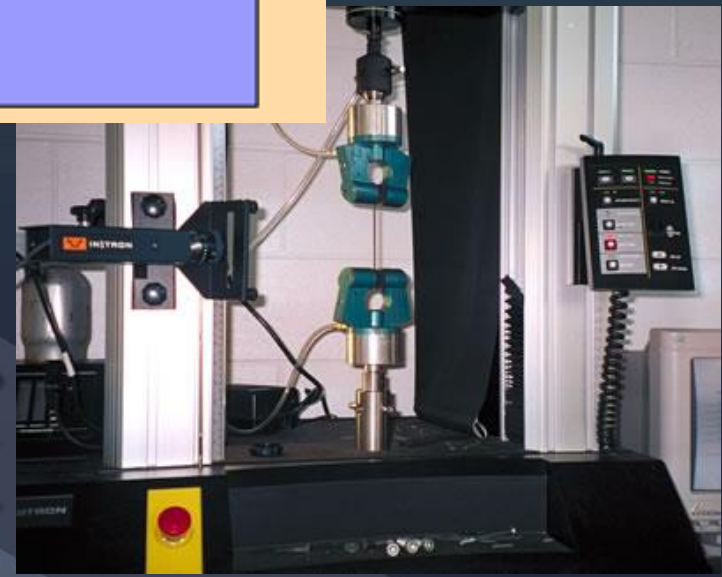
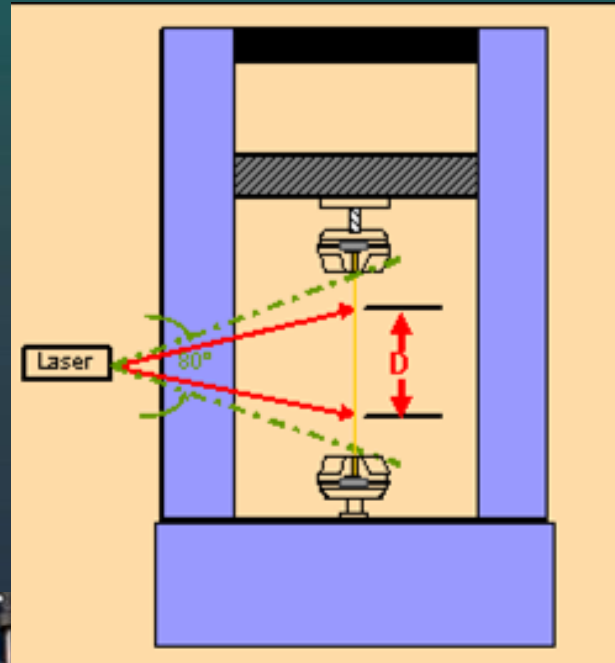

$$\frac{\Delta l}{l} = \frac{1}{K} \cdot \frac{\Delta R}{R}$$

Optický tenzometr

- laserový

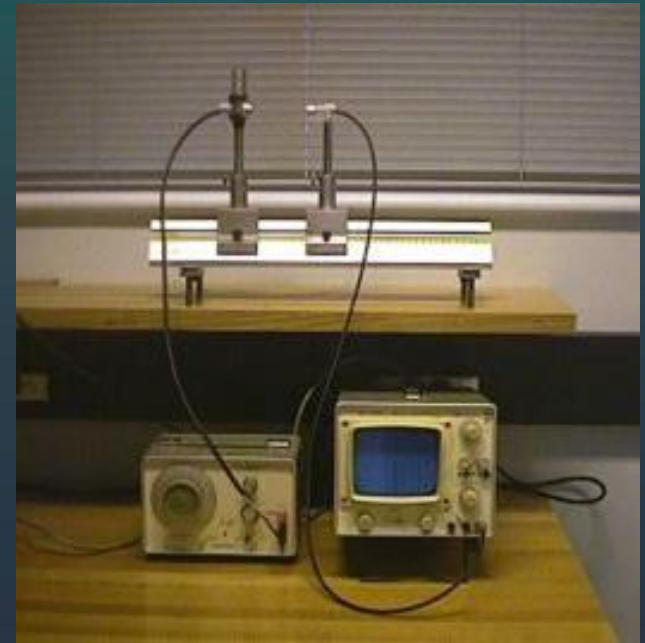

Dynamický modul pružnosti

- ultrazvukem

$$E_{\text{dyn}} = c^2 \cdot \rho_v$$

c ... rychlost průchodu zvuku [$\text{m}^2 \cdot \text{s}^{-1}$]

ρ_v ... objemová hmotnost [$\text{kg} \cdot \text{m}^{-3}$]

Modul pružnosti je ovlivňován:

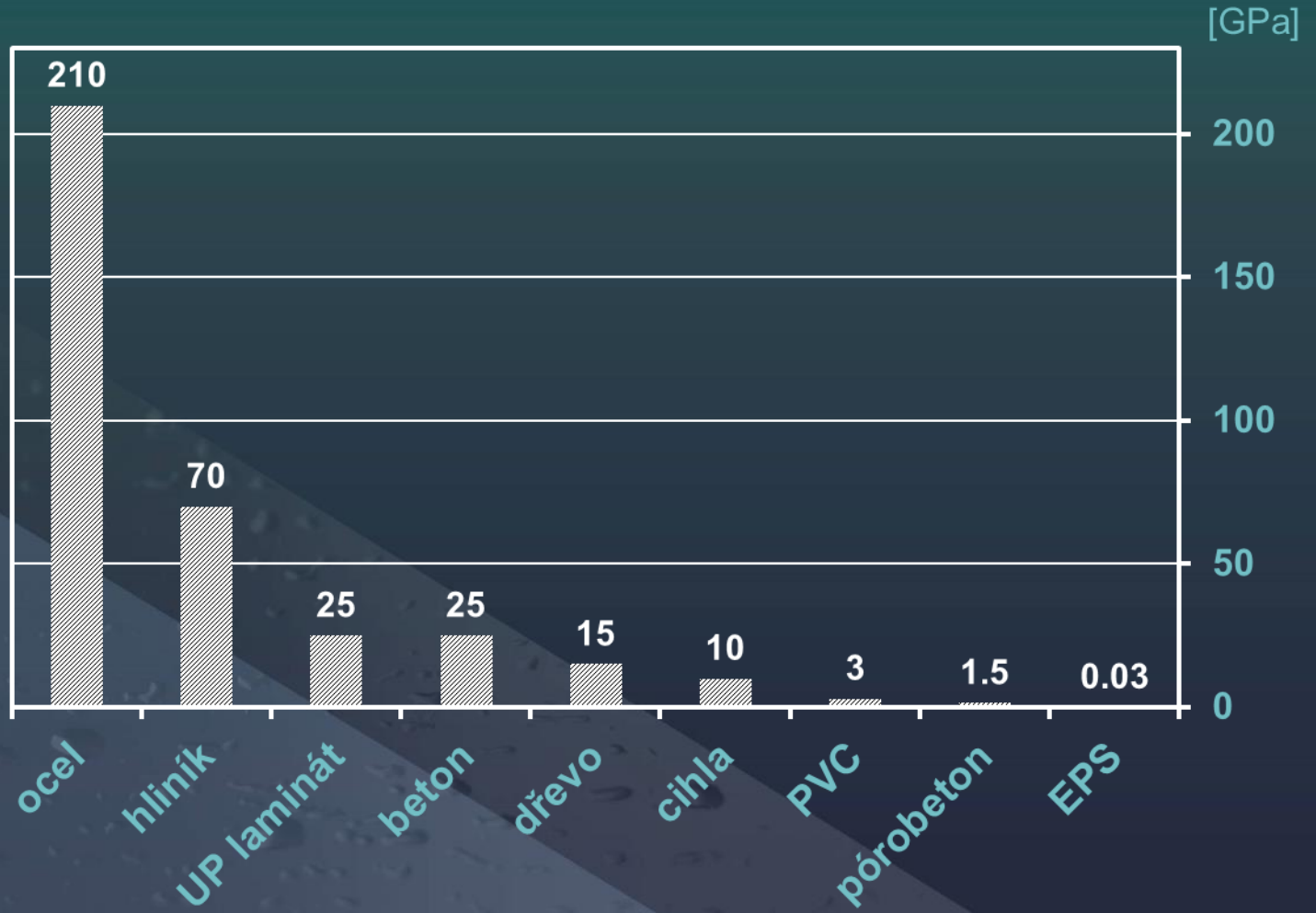
- **Teplotou**

- Termoplasty: se stoupající teplotou se E výrazně snižuje
- Beton: $-20\text{ }^{\circ}\text{C}$ - $+70\text{ }^{\circ}\text{C}$ - E neměnné
  - pod $-50\text{ }^{\circ}\text{C}$ - cca o 20 % vyšší
  - nad $300\text{ }^{\circ}\text{C}$ - cca 50 % hodnoty

- **Vlhkostí** – u pórovitých materiálů

Modul pružnosti některých materiálů

Materiál	Modul pružnosti [G]
Diamant	1050-1200
Ocel	210
Sklo	50 -85
Hliník a lehké slitiny	65 -73
Mosaz a bronz	103-124
Beton obyčejný	15 - 60
Pálená cihla	8 - 12
Dřevo	7 -18
Skelný laminát	10 - 30
Reaktoplasty	4 - 13
Termoplasty hutné	0,1 - 4
Termoplasty pěnové	0,02 – 0,3
Kaučuk	0,002 –0,005

**Katedra materiálového inženýrství
a chemie**

Stavební fakulta ČVUT v Praze

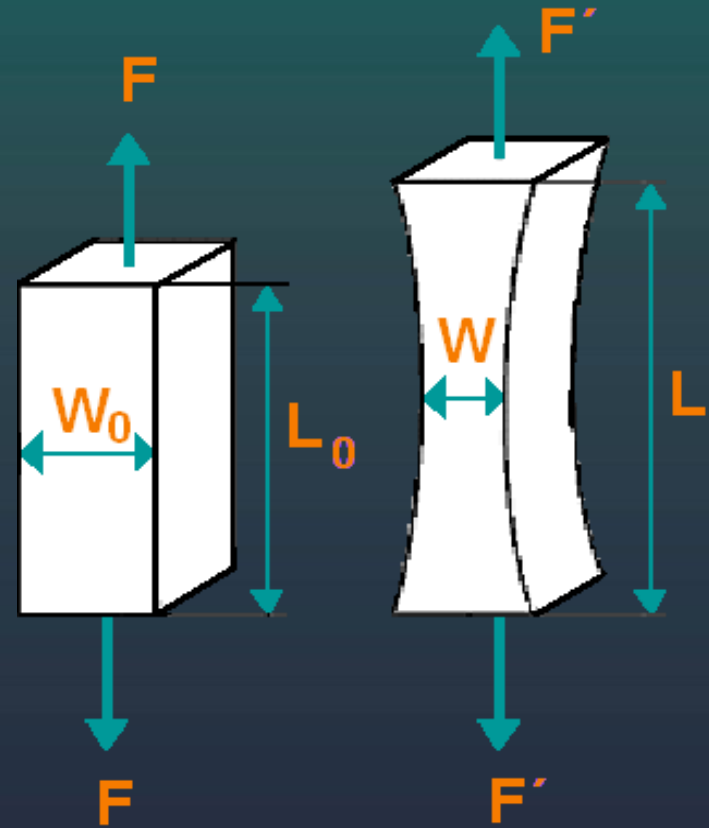

Stavební hmoty

Součinitel příčné roztažnosti

- **Poissonovo číslo**
  - poměr mezi příčnou a podélnou poměrnou deformací

$$\mu = \frac{\varepsilon_x}{\varepsilon_y}$$

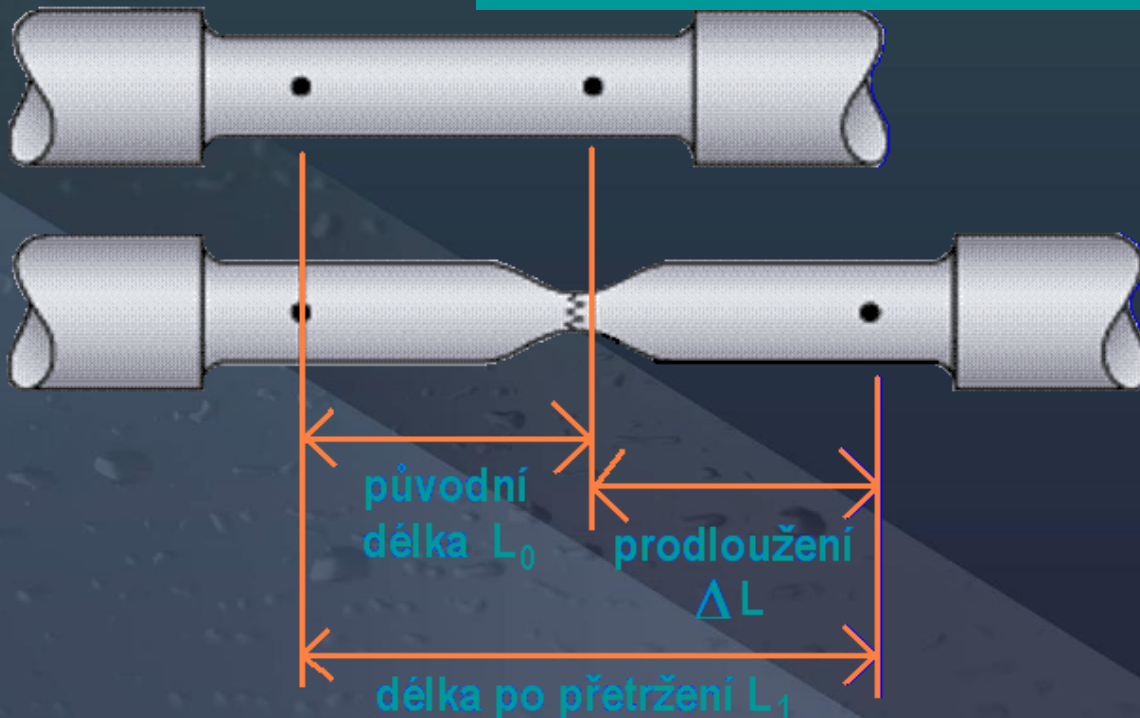
$$\mu = \frac{(W - W_0) / W}{(L - L_0) / L}$$

Tažnost

- relativní prodloužení materiálu po tahové zkoušce

$$A(\delta) = \frac{L_1 - L_0}{L_0} = \frac{\Delta L}{L_0}$$

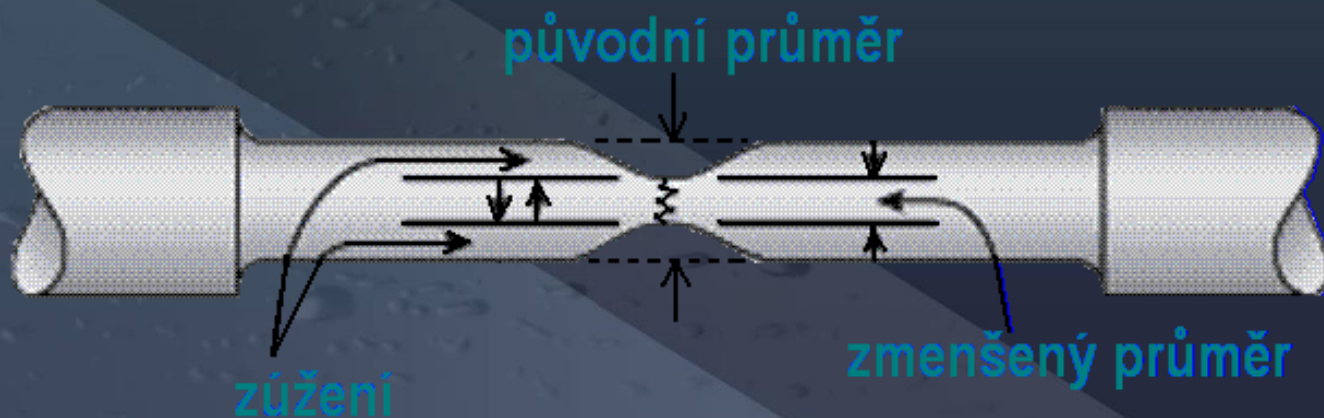
Stažnost

- relativní zmenšení průřezu v místě přetržení

$$Z(\psi) = \frac{S_0 - S_1}{S_0}$$

S_0 ... plocha průřezu před zkouškou

S_1 ... plocha průřezu v místě zúžení po zkoušce

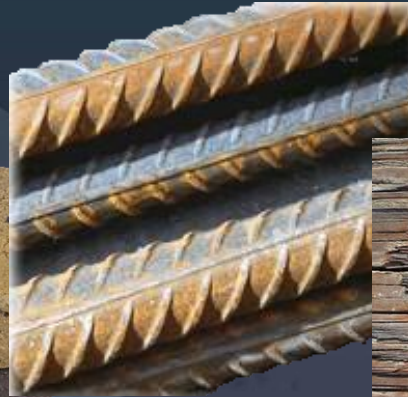
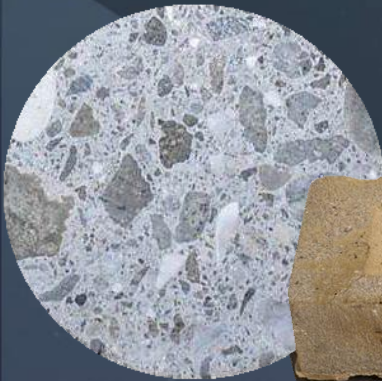

Křehkost a houževnatost

Křehkost a houževnatost

- **Křehké materiály** se při vyčerpání únosnosti poruší náhle, bez velkých přetvoření
- **Houževnaté materiály** před porušením vykazují značné deformace

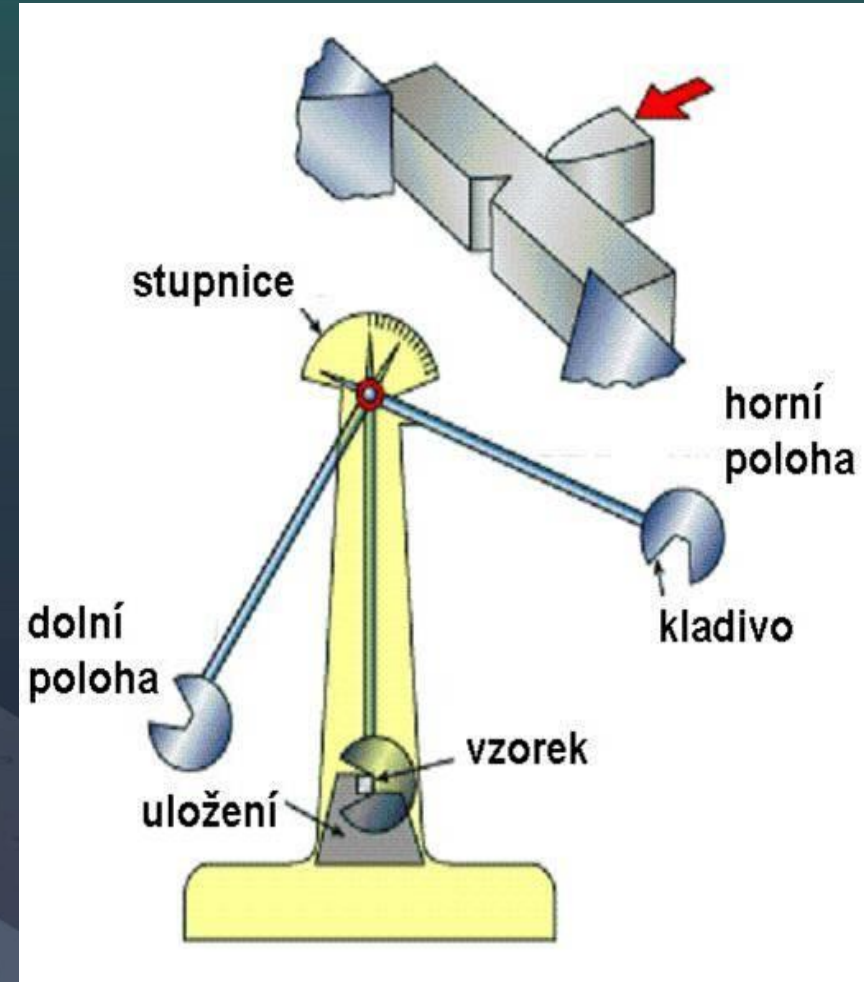

Houževnatost rázová

- množství práce potřebné k přeražení zkušebního vzorku
- jednotky: kJ/m^2

Rázová pevnost:

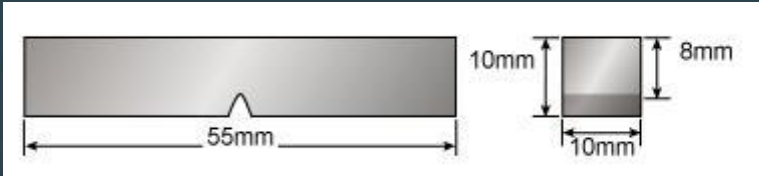
- práce vztažená na průřezový modul
- jednotky: MPa

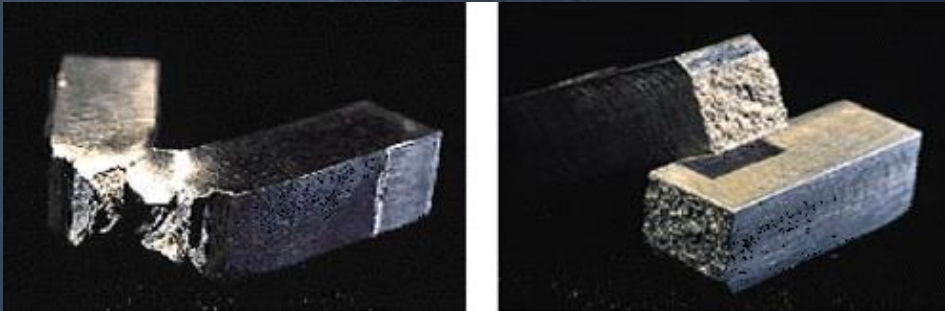

Zkouška houževnatosti

- rázová
- vrubová

- Charpyho kladivo
- Izod test

Zkouška Charpyho kladivem

Křehkost

- protiklad houževnatosti
- není vyjadřován číselně

- přibližné kritérium pro křehkost:

pevnost v tlaku : pevnost v tahu > 8 : 1

**Katedra materiálového inženýrství
a chemie**

Stavební fakulta ČVUT v Praze

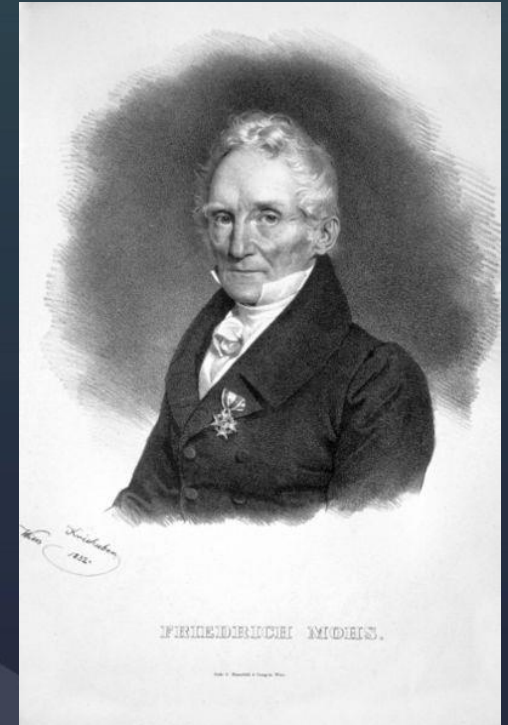
Stavební hmoty

Tvrdost

- odpor proti vnikání cizího tělesa do povrchu
- závisí na teplotě a vlhkosti
- Metody:
  - vrypové
  - vnikací
  - odrazové

Vrypové metody - Mohsova

1. mastek
2. sůl kamenná (sádrovec)
3. vápenec
4. kazivec - fluorit
5. apatit
6. živec
7. křemen
8. topas
9. korund
10. diamant

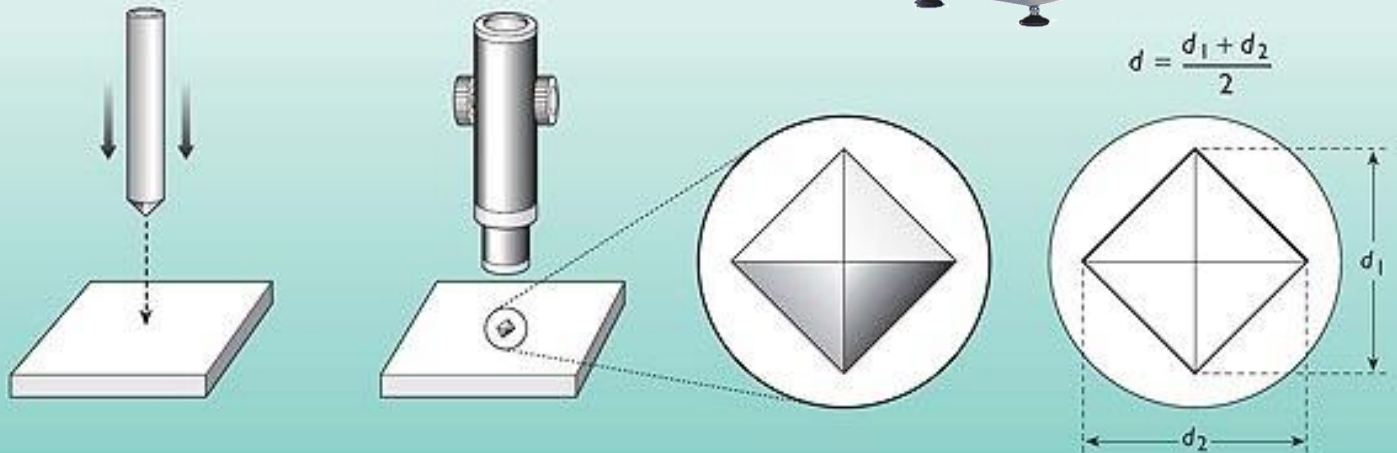

Vnikací metody - Vickersova

- diamantový jehlan
- označení **HV**
- tvrdé kovy, slinuté karbidy

$$HV = 0,102 \times \frac{2F \sin \frac{136^\circ}{2}}{d^2} = 0,1891 \frac{F}{d^2}$$

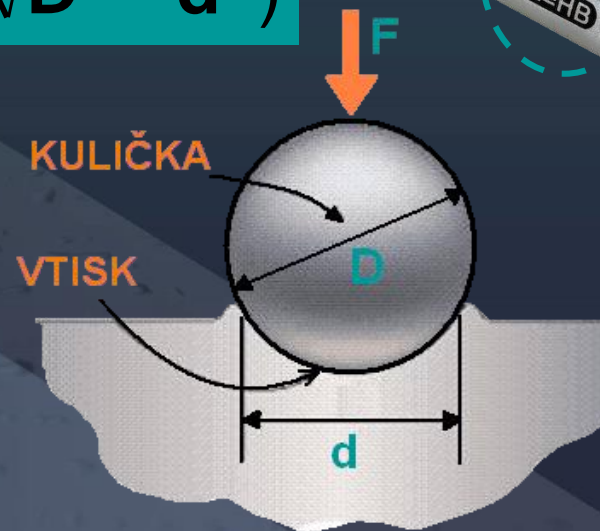
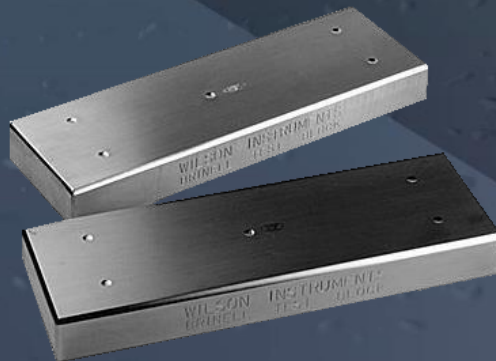

Vnikací metody - Brinellova

- kulička z tvrzené oceli
- označení **HB**
- kovy, dřevo, tvrdé plasty

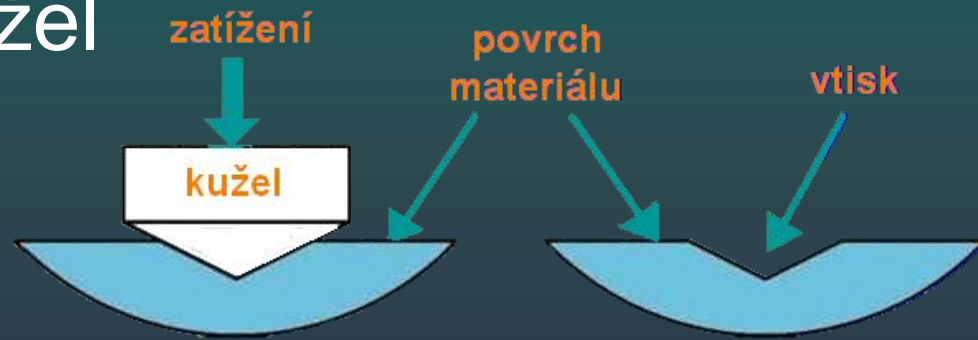
$$HB = 0,102 \frac{2F}{\pi \cdot D \cdot (D - \sqrt{D^2 - d^2})}$$

Vnikací metody - Rockwellova

- diamantový kužel
- označení **HRC**
- tvrdé kovy

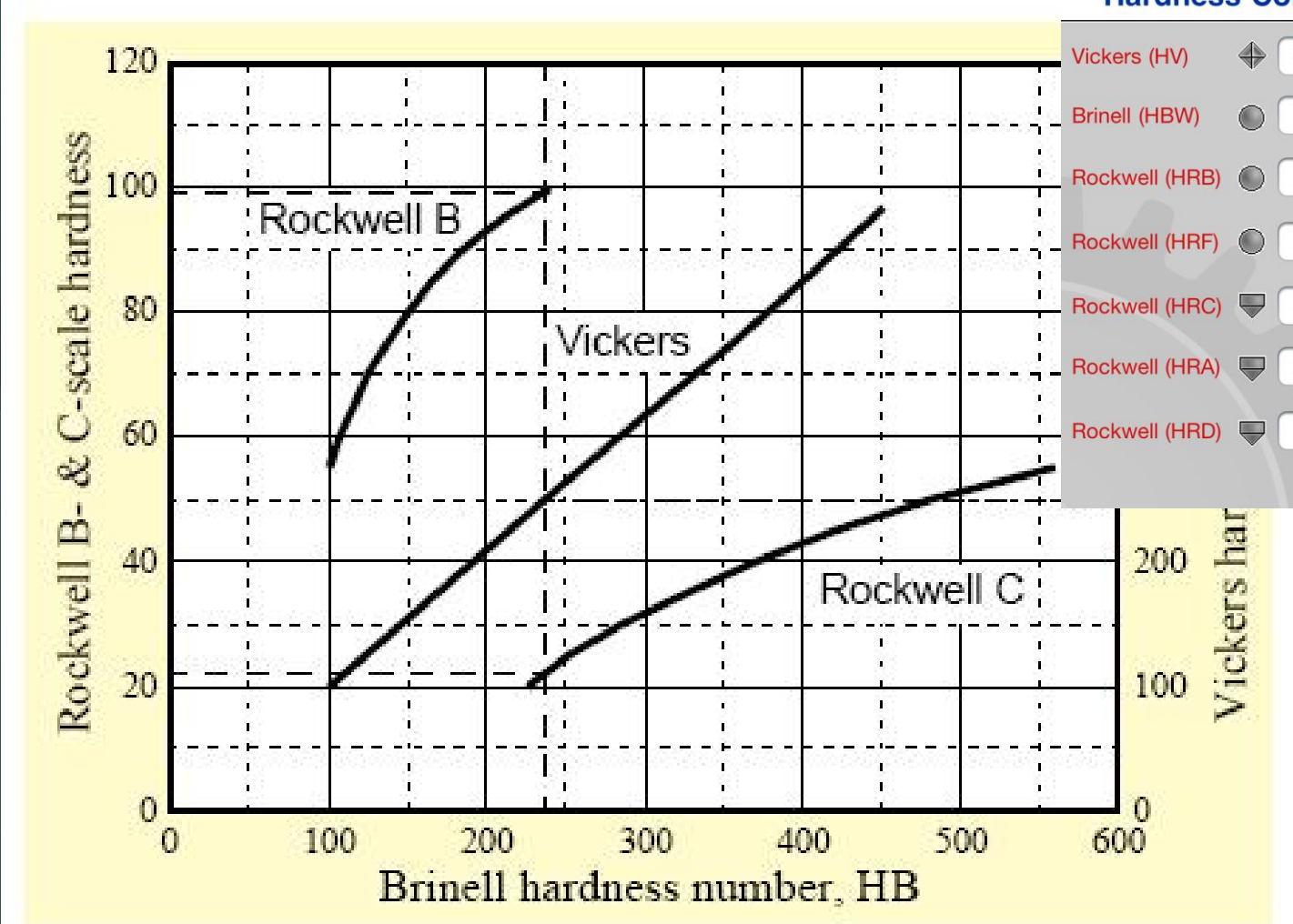
Shoreova

- pružinový tvrdoměr s ocelovým hrotem
- označení **SH**
- měkké plasty, pryže

Převod Brinellovy tvrdosti (HB) na tvrdost podle Vickerse (HV) nebo Rockwella

Hardness Conversion

- Vickers (HV)
- Brinell (HBW)
- Rockwell (HRB)
- Rockwell (HRC)
- Rockwell (HRA)
- Rockwell (HRD)

Vnikací metoda – **POLDI** kladívko

- porovnání vtisků na porovnávací tyčince známé tvrdosti a zkoušeném materiálu

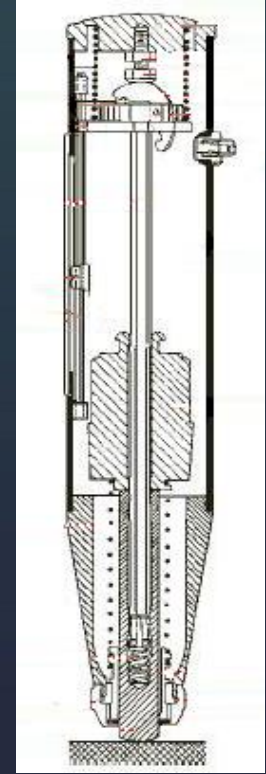
porovnávací tyčinka

zkoušený materiál

Odrazové metody – Schmidtův tvrdoměr

- měření velikosti pružné reakce od vyvozeného úderu

Přepočet na pevnost betonu

